

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winst oogmerk

Verslijnt elke zondag

Abonnementsprijs : 1.000 fr. per jaar

Postrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie : Prof. Mr. Ridder René VICTOR, Britselei 40, 2000 Antwerpen

Vlaamse Juristenvereniging.

XXVe Rechtskundig Congres te Brussel op zaterdag 27 mei 1972.

Hiërarchie en Conflicten van normen na de grondwetsherziening

Preadvies van Prof. Dr. J. DE MEYER.

In dit preadvies worden enige beschouwingen gewijd aan de nieuwe types van normen die sedert de grondwetsherziening van 1970 in de in België geldende rechtsorde verschenen zijn en aan de nieuwe types van conflicten die in dat verband kunnen ontstaan.

1. Nieuwe types van normen.

1. De wetten bedoeld in artikel 1, 4^e en 5^e lid, in artikel 3 bis, 3^e lid, in artikel 59 bis, § 1, 2^e lid, in artikel 59 bis, § 2, 2^e lid, en in artikel 107 quater, 2^e en 3^e lid, van de Grondwet

In de eerste plaats moet enige aandacht worden besteed aan de wetten bedoeld in artikel 1, 4^e lid, in artikel 3 bis, 3^e lid, in artikel 59 bis, § 1, 2^e lid, in artikel 59 bis, § 2, 2^e lid, en in artikel 107 quater, 2^e en 3^e lid, van de Grondwet.

Dit zijn de wetten die bepaalde gebieden, waarvan zij de grenzen vaststellen, aan de indeling in provincies onttrekken, ze onder het rechtstreeks gezag plaatsen van de uitvoerende macht en ze een eigen statuut toekennen⁽¹⁾, de wetten die veranderingen of correcties aanbrengen in de grenzen van de vier taalgebieden⁽²⁾, de wetten die de wijze bepalen waarop de cultuurraden hun bevoegdheid uitoefenen⁽³⁾, de wetten die door de cultuurraden bij decreet te regelen culturele aangelegenheden, alsook de vormen van samenwerking tussen de cultuurgemeenschappen en van internationale culturele samenwerking vaststellen⁽⁴⁾ en de wetten die de gewestelijke organen oprichten, de aangelegenheden aanduiden die tot hun bevoegdheid behoren, en bepalen binnen welke omschrijving en op welke wijze zij werken⁽⁵⁾.

Die wetten moeten worden « aangenomen met de meerderheid van de stemmen in elke taalgroep van elke kamer, op voorwaarde dat de meerderheid van de leden van elke taalgroep aanwezig is en voor zover het totaal van de ja-stemmen in beide taalgroepen de tweederde van de

uitgebrachte stemmen bereikt ».

Die procedure is in sommige opzichten wel eenvoudiger, doch in andere opzichten gecompliceerder dan die welke moet worden gevolgd bij een herziening van de Grondwet. Zij is in elk geval gecompliceerder dan die welke voor gewone wetten geldt.

Wijl bij een grondwetsherziening de voor herziening in aanmerking komende bepalingen vooraf door een verklaring van de wetgevende macht moeten worden aangewezen en vervolgens nieuwe kamers moeten worden verkozen, is zulks niet het geval voor de hier bedoelde wetten. In dit opzicht is de procedure eenvoudiger en bestaat er geen verschil tussen die wetten en gewone wetten.

Het aanwezigheidsquorum vereist voor het aannemen van de hier bedoelde wetten is verschillend zowel van dat vereist voor de grondwetsherziening als van dat vereist voor gewone wetten. Voor een grondwetsherziening moeten ten minste de twee derden van de leden waaruit elke kamer bestaat tegenwoordig zijn⁽⁶⁾, voor een gewone wet ten minste de meerderheid van de leden⁽⁷⁾. Voor de hier bedoelde wetten moet de meerderheid van de leden van elke taalgroep aanwezig zijn.

Wat het aannemen zelf van de bepalingen betreft, zijn de vereisten voor de hier bedoelde wetten niet alleen strenger dan voor de gewone wetten, doch zelfs strenger dan voor een grondwetsherziening. Voor het aannemen van een verandering in de grondwet zijn in elke kamer slechts « twee derden van de stemmen » vereist⁽⁸⁾. Voor het aannemen van de hier bedoelde wetten moet in elke kamer niet alleen in totaal « tweederde van de uitgebrachte stemmen » bereikt zijn, doch daarenboven de « meerderheid van de stemmen in elke taalgroep ». Voor een gewone wet volstaat de « volstreekte meerderheid van stemmen »⁽⁹⁾.

De vraag is daarbij wel of men « tweederde van de uitgebrachte stemmen » in de bepalingen betreffende deze

nieuwe soort van wetten op dezelfde manier moet verstaan als « twee derden van de stemmen » in artikel 131 : over de betekenis van deze laatste woorden is men het niet steeds eens geweest, zoals men weet ⁽¹⁰⁾.

Men heeft, althans voor sommige van de hier bedoelde wetten, met name die bedoeld in artikel 59bis, § 1 en 2, en in artikel 107 quater, de naam van « constitutionele wetten » gebruikt ⁽¹¹⁾. Het komt ons voor dat die term beter voorbehouden blijft voor de Grondwet zelf en voor de wetten die ze herzien en ook kan worden gebruikt voor de decreten die het congres in 1831 verklaard heeft te hebben willen nemen als « pouvoir constituant » ⁽¹²⁾. Hij wordt best niet gebruikt voor de hier besproken wetten ⁽¹³⁾.

Deze bevatten zeker « uitdrukkingen van de wil van de wetgever die van een hoger gezag zijn dan de gewone wetten » ⁽¹⁴⁾, maar ze zijn zelf van een lager gezag dan de Grondwet.

Dat ze, wat hun inhoud betreft, « de inrichting, de bevoegdheid en de werking van grondwettelijke machten » regelen ⁽¹⁵⁾ schijnt niet relevant, wat de formele hiërarchie der normen betreft : in dat opzicht verschillen ze trouwens niet van andere « organieke » wetten, zoals het kieswetboek, het gerechtelijk wetboek, de provinciewet, de gemeentewet of de wet betreffende de inrichting van het Rekenhof, noch van de reglementen die de wetgevende kamers elk voor zich hebben te maken volgens artikel 46 van de Grondwet ⁽¹⁶⁾.

Alleen de procedure die bij het aannemen van de hier bedoelde wetten moet worden nageleefd is gecompliceerder dan die welke voor gewone wetten is voorgeschreven ⁽¹⁷⁾. Daarom staan zij echter zelf nog niet op het niveau van de Grondwet en kunnen zij ook nog niet met de Grondwet worden gelijkgesteld.

Zij bestaan trouwens slechts krachtens de Grondwet. Zij kunnen steeds rechtstreeks of onrechtstreeks buiten werking worden gesteld door nieuwe grondwetsbepalingen, aangenomen volgens de procedure vastgesteld in artikel 131, zoals ook de grondwetsbepalingen zelf waarin zij hun rechtsgrond vinden, steeds, met naleving van die procedure, kunnen worden opgeheven of gewijzigd.

De hier bedoelde wetten nemen aldus in de formele hiërarchie der in België geldende normen een intermediaire positie in, tussen de Grondwet en de gewone wet. Zij zijn te beschouwen als wetten van een bijzondere soort, vergelijkbaar met die welke bij de herziening van de Grondwet in 1921 in het vooruitzicht werden gesteld in artikel 47, 3e lid, met betrekking tot het toekennen van het stemrecht aan de vrouwen, en in artikel 56bis, met betrekking tot het invoeren van bijkomende categorieën rechtstreeks voor de Senaat verkiesbare personen ⁽¹⁸⁾ : voor het aannemen van die wetten werd alsdan ook reeds voorgeschreven dat zij « ten minste twee derden van de stemmen » moesten verkrijgen.

2. De decreten van de cultuurraden.

De decreten van de cultuurraden zijn een tweede nieuwheid.

Zij vertonen een duidelijke formele gelijkenis met wetten. Zij ontstaan uit initiatieven van de Koning of van de leden van de betrokken cultuurraad ^(18bis). Zij worden, nadat zij door die cultuurraad zijn aangenomen, door de Koning bekrachtigd en afgekondigd ⁽¹⁹⁾, op dezelfde wijze als wetten ⁽²⁰⁾. Zij worden ook bekendgemaakt en verbindend, volgens regelen die dezelfde zijn als die welke voor wetten gelden ⁽²¹⁾.

De cultuurraden voor de Nederlandse cultuurgemeenschap en voor de Franse cultuurgemeenschap zijn zelf werkelijke deelparlementen, bestaande uit de leden van de overeenkomstige taalgroepen, van de Kamer van volksvertegenwoordigers en van de Senaat ⁽²²⁾ en waarvan de

inrichting en de werking vrijwel dezelfde is als die van die Kamers ⁽²³⁾.

De cultuurraden zijn echter niet bekleed met twee belangrijke aspecten van de taak die het parlement eigen is.

De politieke verantwoordelijkheid van de ministers geldt alleen tegenover de Kamer van volksvertegenwoordigers en tegenover de Senaat, niet tegenover de cultuurraden ⁽²⁴⁾. Hieruit volgt niet alleen dat het bestaan en de samenstelling van een regering niet afhankelijk is van de onderscheiden gestalterke van de partijen in de cultuurraden, doch, daarenboven wellicht ook dat de bekrachtiging van bepaalde decreten door de Koning wel zou kunnen achterwege blijven indien de regering de daarmee verbonden verantwoordelijkheid tegenover het plenaire parlement niet zou wensen op zich te nemen ⁽²⁵⁾.

De cultuurraden hebben ook geen volwaardige financiële bevoegdheid. Zij beschikken slechts over een globaal krediet dat, volgens artikel 59bis, § 6, van de Grondwet, door de wet wordt vastgesteld, met inachtneming van de in die paragraaf gestelde regelen : zij hebben daar dan de bestemming van te bepalen ⁽²⁶⁾. Zij hebben ook geen fiscale bevoegdheid ⁽²⁷⁾. Daarenboven kunnen zij voorstellen of amendementen die « burgerlijke rechten » ⁽²⁸⁾ verlenen en waarvan de aanneming tot uitgaven verplicht waarvoor, naar het oordeel van de regering, de nodige middelen ontbreken; niet aannemen tenzij vooraf in die middelen is voorzien ⁽²⁹⁾ : die regeling beperkt evenzeer hun wetgevende als hun financiële bevoegdheid.

Toch mag men, zo schijnt het wel, de decreten als « regionale wetten » beschouwen. De bedoeling hun die waarde toe te kennen was reeds tot uiting gekomen in punt 14 van het regeringsakkoord van 14 juni 1968. Zij blijkt ook enigszins uit de bepalingen van artikel 59bis, § 4, waarin hun « kracht van wet » wordt verleend en uit de meer dan eens bij de besprekingen in het parlement gemaakte opmerking dat zij, zoals de wetten, niet onder toepassing van artikel 107 zouden vallen ⁽³⁰⁾ en eveneens uit het verwerpen, in de Senaat, van een amendement dat er toe strekte aan de Raad van State de bevoegdheid te verlenen ze te vernietigen wegens onbevoegdheid ⁽³¹⁾. Nadat men enige tijd een soms nogal voorzichtige terminologie had gehanteerd — o.m. door over wetten in materiële betekenis, over een « normatieve » of « regelende » bevoegdheid of over een « wetgevende functie » te praten — werd einde 1970 opnieuw in misschien wel reeds wat klarere termen door de minister van Communautaire Betrekkingen en door de eerste minister van een « wetgevende bevoegdheid » gesproken ⁽³²⁾.

Men dient de door de cultuurraden aangenomen decreten te beschouwen als wetten in de formele betekenis, doch van een lagere rang dan de eigenlijke wetten die door het plenaire parlement worden aangenomen ⁽³³⁾.

De verhouding van beide soorten van wetgevende handelingen is trouwens ook op zodanige wijze geregeld dat, zoals verder zal worden aangestipt ⁽³⁴⁾, bij conflicten tussen wetten en decreten het laatste woord steeds bij het plenaire parlement blijft berusten.

Wijl de nationale wetgever in beginsel alle bevoegdheden heeft die niet door de Grondwet aan andere organen zijn toegewezen ⁽³⁵⁾, hebben de cultuurraden slechts die bevoegdheden die hun door de Grondwet zijn toegekend : de opsomming daarvan in artikel 59bis heeft een limitatief karakter ⁽³⁶⁾, evenals hun nadere precisering in de wet van 21 juli 1971.

Die opsomming is echter op beide plaatsen in nogal brede termen gesteld.

De bevoegdheid « ratione materiae » van de cultuurraden omvat volgens artikel 59bis, § 2, de « culturele aangelegenheden », « het onderwijs, met uitzondering van wat betrekking heeft op de schoolvrede, de leerplicht, de onderwijsstructuren, de diploma's, de toelagen, de wed-

den, de schoolbevolkingsnormen » en « de samenwerking tussen de cultuurgemeenschappen, alsook de internationale culturele samenwerking », en, volgens artikel 59bis, § 3, ook nog, bij uitsluiting van het plenaire parlement, het gebruik van de talen voor « de bestuurszaken », « het onderwijs in de door de overheid ingestelde gesubsidiëerde of erkende inrichting » en « de sociale betrekkingen tussen de werkgevers en hun personeel, alsmede de door de wet en door de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen ».

Die bevoegdheid moest, wat de omtrek van het begrip « culturele aangelegenheden » betreft, nader worden gepreciseerd door een wet, aangenomen volgens de bijzondere communautaire procedure die zoëven ter sprake kwam. Dit geschiedde bij de op die wijze aangenomen wet van 21 juli 1971, betreffende de bevoegdheid en de werking van de cultuurraden voor de Nederlandse cultuurgemeenschap en voor de Franse cultuurgemeenschap.

Volgens die wet dienen als « culturele aangelegenheden » te worden beschouwd: « bescherming en luister van de taal », « aanmoediging van de vorming van navorsers », « kunsten, met inbegrip van toneel en film », « cultureel patrimonium, musea en andere wetenschappelijk-culturele instellingen », « bibliotheken, discotheken en andere soortgelijke diensten », « radio-omroep en televisie, het uitzenden van regeringsmededelingen en van handelspubliciteit uitgezonderd », « jeugdbeleid », « permanente opvoeding en culturele animatie », lichamelijke opvoeding, sport en openluchtlevens », « vrijetijdsbesteding en toerisme », met de bij dat alles behorende « infrastructuur »⁽³⁷⁾.

De bevoegdheid van de cultuurraden met betrekking tot de internationale culturele samenwerking strekt zich uiteraard niet uit tot het sluiten van verdragen, dat tot de bevoegdheid van de regering blijft behoren. Zelfs ook niet tot het goedkeuren van verdragen, vermits artikel 69 ongewijzigd is gebleven⁽³⁸⁾.

De territoriale bevoegdheid van elke cultuuraad wordt in beginsel begrensd door de omtrek van zijn taalgebied⁽³⁹⁾. Enerzijds is zij echter ruimer, wat betreft de decreten over culturele aangelegenheden, onderwijs en culturele samenwerking, die ook gelden « ten aanzien van de instellingen, gevestigd in het tweetalig gebied Brussel-hoofdstad, die, wegens hun activiteiten, moeten worden beschouwd als uitsluitend behorend tot de ene of de andere cultuurgemeenschap »⁽⁴⁰⁾. Anderzijds is zij ook enger, wat betreft de decreten over het gebruik van de talen, vermits die geen toepassing vinden op « gemeenten of groepen van gemeenten palend aan een ander taalgebied en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin zij gelegen zijn, voorschrijft of toelaat », op « diensten, waarvan de werkkring verder reikt dan het talgebied waarin zij gevestigd zijn » en op « door de wet aangewezen nationale en internationale instellingen waarvan de werking gemeen is aan meer dan één cultuurgemeenschap »⁽⁴¹⁾.

België heeft nu, in een zekere zin, een vierkammersstelsel: het parlement bestaat nu uit twee kamers met nationale bevoegdheid en twee andere met « communautaire of regionale bevoegdheid, met leden die tegelijkertijd zitting hebben in een van beide « nationale » kamers en in één van beide « communautaire » kamers. De wetgevende macht wordt normaal door beide eerste samen, doch in de in of op grond van artikel 59bis bepaalde mate ook door elk van beide laatste uitgeoefend.

3. De handelingen van de raad van de Duitse cultuurgemeenschap.

Artikel 59ter heeft slechts in zeer algemene termen vastgesteld dat er een raad van de Duitse cultuurgemeenschap is en dat de wet zijn samenstelling en zijn bevoegdheid bepaalt.

Geen enkele aanduiding is gegeven betreffende de aard van de handelingen van die raad. In dat verband kunnen problemen oprijzen die in enige mate vergelijkbaar zijn met die hierna behandeld met betrekking tot de handelingen van gewestelijke organen⁽⁴²⁾.

Men heeft blijkbaar niet gedacht aan handelingen van hetzelfde type als de decreten van de cultuurraden voor de Nederlandse cultuurgemeenschap en voor de Franse cultuurgemeenschap⁽⁴³⁾.

4. De besluiten van de staatssecretarissen.

Over de besluiten van de staatssecretarissen schijnt wel geen moeilijkheid te bestaan. Zij zijn ministeriële besluiten van een iets lagere rang dan de andere, zoals de staatssecretarissen ministers zijn van een iets lagere rang dan de « gewone » ministers⁽⁴⁴⁾.

Het moge wellicht volstaan in dat verband te noteren dat volgens artikel 3 van het koninklijk besluit van 24 maart 1972 betreffende de staatssecretarissen, deze slechts met instemming van de minister aan wie zij zijn toegevoegd verordenende bevoegdheid mogen uitoefenen en dat hun bevoegdheid volgens artikel 4 van hetzelfde besluit, niet die van de minister aan wie zij zijn toegevoegd uitsluit: deze kan steeds een zaak aan zich trekken of de beslissing afhankelijk maken van zijn instemming.

5. De regelingen van gewestelijke organen als bedoeld in artikel 107 quater.

Wet betreft de aard der handelingen die zullen worden tot stand gebracht door de gewestelijke organen die volgens artikel 107 quater moeten worden opgericht, geeft de tekst van dat artikel geen enkele duidelijke aanwijzing.

Men kan wellicht opmerken dat ook in artikel 31 een even vage term wordt gebruikt in verband met wat door gemeenteraden en provincieraden kan worden gedaan: daar is sprake van het « regelen » van gemeentelijke of provinciale belangen. Ook in de Franse tekst wordt, zowel in artikel 107 quater als in artikel 31, het werkwoord « régler » gebruikt.

De regering had vanaf het begin vermeden in dat verband te duidelijke termen te gebruiken en alleen maar melding gemaakt van de « bevoegdheid de aangelegenheden te regelen » die de wet zou aanduiden⁽⁴⁵⁾. In de Senaatscommissie sprak de eerste minister wel van een « reglementerende bevoegdheid », in tegenstelling tot de « regionale wetgevende macht » die bij de cultuurraden zou berusten⁽⁴⁶⁾. De Senaatscommissie nam daarop zelf een tekst aan waarin de toekenning van een « verordenende bevoegdheid » (« pouvoir réglementaire ») in het vooruitzicht werd gesteld⁽⁴⁷⁾, doch de regering stelde opnieuw een tekst voor, waarin van het « regelen » van door de wet aan te duiden aangelegenheden sprake was⁽⁴⁸⁾. In de nieuwe redacties, die daarna nog door Calewaert⁽⁴⁹⁾ en door de commissie⁽⁵⁰⁾ voor het artikel werden voorgesteld, en die leidden tot de uiteindelijk op 18 juni 1970 door de Senaat aangenomen tekst⁽⁵¹⁾, die nadien niet meer gewijzigd werd, bleef die terminologie gehandhaafd.

Daarbij werden enerzijds nog amendementen verworpen die ertoe strekten aan de gewestelijke organen een « verordenende bevoegdheid »⁽⁵²⁾ toe te kennen.

Anderzijds werden ook amendementen verworpen die ertoe strekten hun een « regionaal-wetgevende bevoegdheid » toe te kennen⁽⁵³⁾, die ze zouden uitoefenen in « regionale wetten »⁽⁵⁴⁾ of in « decreten »⁽⁵⁵⁾, of hun, zonder nadere aanduiding wat de aard der bevoegdheid betreft, toe te laten bepaalde aangelegenheden « bij decreet » te « regelen »⁽⁵⁶⁾.

Uit de besprekingen over artikel 107 quater in de Senaat⁽⁵⁷⁾ en de Kamer van volksvertegenwoordigers⁽⁵⁸⁾,

kunnen voor het overige geen aanwijzingen worden gehaald over wat de mogelijke aard der handelingen van de gewestelijke organen zou kunnen zijn.

Ook kan weinig worden afgeleid uit het feit dat men van de bepaling die artikel 107quater is geworden geen artikel 59quater heeft gemaakt in het hoofdstuk over de wetgevende macht, doch er de voorkeur aan heeft gegeven ze te plaatsen onmiddellijk vóór het hoofdstuk over de provinciale en gemeentelijke instellingen, als enig artikel van een nieuw hoofdstuk IIIbis, onder het opschrift « de gewestelijke instellingen » ⁽⁵⁹⁾. Dit laat op zichzelf niet toe te besluiten dat aan de gewestelijke organen alleen maar een « verordeningsmacht » van een iets hoger niveau dan die van de provincies zou kunnen worden toegekend.

De formele rang die in de hiërarchie der normen wordt ingenomen door de regelingen van de gewestelijke organen bedoeld in artikel 107quater van de Grondwet, is dus niet zo duidelijk. Men zal zich daarover slechts kunnen uitspreken zodra de wet die aan die organen gestalte moet geven, zal zijn tot stand gekomen.

Misschien kan men voorlopig aannemen dat die « regelingen » in de hiërarchie der normen ergens tussen provinciale verordeningen en decreten zullen komen te staan. De wetgever zal hebben uit te maken of ze meer op decreten of meer op provinciale verordeningen zullen lijken ⁽⁶⁰⁾.

Met de tekst van artikel 107quater is ongeveer alles mogelijk. Belangrijker dan de aard van de handelingen van de gewestelijke organen zullen de bevoegdheden zijn die hun zullen worden toegekend.

De enige in dit verband door artikel 107quater gestelde beperking is dat tot de aangelegenheden die zij zullen te regelen hebben niet mogen behoren die bedoeld in de artikelen 23 en 59bis. Indien hun talrijke en vooral belangrijke aangelegenheden zouden worden toegewezen zou, ongeacht de formele rang van de handeling waarbij ze die zullen « regelen », de betekenis van die organen en van hun handelingen in de in België geldende rechtsorde in feite wellicht groter kunnen worden dan die van de cultuurraden en van hun decreten.

Wel noteer men dat aan de gewestelijke organen geen algemene bevoegdheid voor aangelegenheden van gewestelijk belang is toegekend; in dat opzicht verschilt het bepaalde in artikel 107quater nogal duidelijk van wat in de artikelen 31 en 108 is gesteld, ten aanzien van de provincies en gemeenten, die in beginsel wel een algemene bevoegdheid hebben in zaken van onderscheidenlijk provinciaal en gemeentelijk belang. De gewestelijke organen zullen integendeel slechts de bevoegdheden hebben die de volgens artikel 107quater aangenomen wetten hun zullen toekennen.

Toch kan men zeggen dat artikel 107quater de weg vrij maakt voor een verstrekkende federalisering van de staat, in het raam van de drie door dat artikel bepaalde gewesten, zonder dat daarvoor de Grondwet zelf nog moet worden gewijzigd en zonder dat men daarbij rekening dient te houden met de beperkingen die door artikel 59bis op de activiteit van beide cultuurraden zijn gesteld.

6. De handelingen van de organen van de federaties van gemeenten en van de agglomeraties.

De organen van de federaties van gemeenten en van de agglomeraties hebben handelingen te verrichten, die tot hetzelfde type behoren als de besluiten en verordeningen van de gemeentelijke organen, zoals de federaties en agglomeraties zelf een bijzonder type van gemeentelijke instellingen zijn.

Volgens artikel 108bis, § 1, van de Grondwet dient de wet bij het bepalen van de inrichting en de bevoegdheid van de agglomeraties en van de federaties van gemeenten de toepassing te verzekeren van de beginselen vermeld in artikel 108 ⁽⁶¹⁾ en is ook artikel 107 op hun besluiten en

verordeningen toepasselijk. Daarenboven wordt in artikel 108ter, § 3, wat de Brusselse agglomeratie betreft, melding gemaakt van « het toezicht » op verordeningen of besluiten van de agglomeratieraad.

Volgens het verslag van de Kamercommissie van 21 mei 1970, moest artikel 108bis worden gezien in samenhang met en als aanvulling van artikel 108 van de Grondwet, dat de principes inzake inrichting en werking van de provinciale en gemeentelijke instellingen bevat en had het « tot doel de grondwettelijke basis te vormen waarop latere wetten kunnen worden uitgewerkt in verband met de herstructurering van de gemeenten van het Rijk, om die niet alleen aan te passen aan de eisen van de decentralisatie, doch ook om ze hun sociaal-economische opdracht doelmatiger te laten vervullen » ⁽⁶²⁾.

Eerder reeds waren de federaties en agglomeraties door de regering beschreven als « nieuwe instellingen... die in een ruimere dimensie bepaalde gemeentelijke belangen behartigen », als « supra-gemeentelijke instellingen » ⁽⁶³⁾.

Aan de organen van de federaties en agglomeraties wordt door de wet van 26 juli 1971, met betrekking tot de hun toegewezen aangelegenheden, een beslissingsbevoegdheid verleend die zij uitoefenen door middel van besluiten en verordeningen ⁽⁶⁴⁾. In het bijzonder is aan hun raden de bevoegdheid verleend « de reglementen van inwendig bestuur en van politie van de agglomeratie of van de federatie te bepalen » ⁽⁶⁵⁾.

Met betrekking tot de reglementen van de raden der federaties of agglomeraties bepaalt die wet ook zeer duidelijk dat zij zelf enerzijds niet strijdig mogen zijn met de wetten, de decreten en de algemene en provinciale verordeningen ⁽⁶⁶⁾ en dat anderzijds de verordeningen en besluiten van de gemeenten niet strijdig mogen zijn met de verordeningen en besluiten van de agglomeraties en van de federaties ⁽⁶⁷⁾.

Hierdoor is de plaats van de besluiten en verordeningen van de agglomeratie- of federatieraden in de formele hiërarchie der in België geldende normen nogal duidelijk vastgesteld. Zij staan daarin lager dan die van de provincieraden en hoger dan die van de gemeenteraden.

Men mag aannemen dat de handelingen die de colleges der federaties en agglomeraties te verrichten hebben in de uitoefening van de hun toegewezen bevoegdheden ⁽⁶⁸⁾, « mutatis mutandis » in dezelfde verhouding staan tegenover de handelingen van hun raden, als die van de colleges van burgemeester en schepenen tegenover die van de gemeenteraden ⁽⁶⁹⁾.

Men merke in dit verband dat de voorzitters van de agglomeratie- of federatiecolleges, volgens de wet van 26 juli 1971, geen eigen bevoegdheden hebben, buiten die welke hun kunnen worden opgedragen door de raad of het college ter uitvoering van hun beslissingen ⁽⁷⁰⁾, en dat met name de burgemeesters van de gemeenten belast zijn met de uitvoering van de politieverordeningen van de agglomeraties of federaties waaronder zij ressorteren ⁽⁷¹⁾.

De bevoegdheid « ratione materiae » van de agglomeratie- of federatieorganen is een beperkte bevoegdheid.

Wijl de gemeenten in beginsel bevoegd zijn voor wat in artikel 31 van de Grondwet de « uitsluitend gemeentelijke belangen » wordt genoemd en in artikel 108 wordt aangeduid als « alles wat... van gemeentelijk belang is », hebben de federaties van gemeenten en agglomeraties « slechts de bevoegdheden die hun bij de wet worden toegewezen » ⁽⁷²⁾.

De aangelegenheden waarvoor zij bevoegd zijn, zijn nader bepaald in artikel 4 van de wet van 26 juli 1971.

In de eerste plaats is aan de agglomeraties en federaties de bevoegdheid van de gemeenten overgedragen met betrekking tot « het aannemen van de algemene plannen van aanleg na het advies der gemeenten te hebben ingewonnen in door de Koning te bepalen voorwaarden », « het

advies betreffende de bijzondere plannen van aanleg», «het advies over de gewestplannen», «de bouw- en verkavelingsverordeningen», «het ophalen en verwerken van het vuilnis», «de waterbeheersing», «het bezoldigd vervoer van personen», «de economische expansie zoals die bij wet van 30 december 1970 is vastgesteld», «de beveiliging en de bescherming van het leefmilieu, hierin begrepen de groene zones, de bestrijding van het gerucht en de bezoeiding, alsook de vernieuwing van het landschap», «de brandweer» en «de dringende geneeskundige hulpverlening»⁽⁷³⁾.

In de tweede plaats kan een agglomeratie of federatie «met toestemming of op verzoek van minstens de helft van de gemeenten die tot de agglomeratie of federatie behoren, en voor zover deze gemeenten tweederde van de bevolking vertegenwoordigen... het volgende regelen»: «het aanleggen, de overname, het beheer en de verlichting van wegen van de agglomeratie of van de federatie, de aanvullende reglementen op de politie van het verkeer op deze wegen, de rooilijnplannen, alsook de afgifte van verkavelingsvergunningen die de aanleg of de wijziging van deze wegen inhouden», «de luchthavens», het «vaststellen van de plaats waar publieke markten die voor de agglomeratie, de federatie of de streek van belang zijn, gehouden worden», «de slachthuizen», «de openbare parkings», «de bevordering, het onthaal en de informatie betreffende het toerisme», «het kamperen», daarin begrepen de caravaning», «de lijkverbranding en de columbariums» en «de inrichting van diensten voor technische hulp aan de samenstellende gemeenten die tot de agglomeratie of de federatie behoren»⁽⁷⁴⁾.

In de derde plaats oefent de agglomeratie of federatie de bevoegdheden uit «van de staat of van de provincie die hun in het kader van de decentralisatie of deconcentratie worden toegekend»⁽⁷⁵⁾ en deze «die de agglomeratie- of federatieraad aanvaardt uit te oefenen op verzoek van één of meer gemeenten van hun gebied»⁽⁷⁶⁾.

Voor het overige bepaalt de wet van 26 juli 1971 dat «de agglomeraties en federaties van gemeenten de coördinatie van de gemeentelijke activiteiten aanmoedigen met name de technische coördinatie van de gemeentelijke politiediensten»⁽⁷⁷⁾.

Volledigheidshalve weze hier nog aan toegevoegd dat de agglomeraties en de federaties van gemeenten ook, zoals de gemeenten zelf, fiscale bevoegdheden bezitten: dit blijkt uit de nieuwe redactie van de artikelen 110 en 113 van de Grondwet en uit artikel 48 van de wet van 26 juli 1971.

Een bijzondere figuur is wel die van de «aanbevelingen» die de agglomeraties of federaties in verband met problemen die ze aanbelangen doch niet tot hun beslissingsbevoegdheid behoren, kunnen richten tot de gemeenten: ze hebben geen bindende werking, doch de gemeenten moeten binnen de in de aanbeveling vastgestelde termijn laten weten welk gevolg ze daaraan hebben verleend⁽⁷⁸⁾.

II. Conflicten.

Met het verschijnen van nieuwe soorten van normen ontstaat ook de mogelijkheid van nieuwe soorten van conflicten. Op enkele daarvan kunnen reeds tevoren bestaande procedures toepassing vinden. Voor andere zijn nieuwe procedures ingesteld.

1. Toepassing van reeds bestaande procedures.

a. Procedures tot voorkoming van conflicten.

Vóór de grondwetsherziening bestonden reeds enige vormen van voorafgaandelijke controle op overheidshandelingen, die van aard konden zijn conflicten te voorkomen.

In de eerste plaats is hier te vermelden de preventieve controle die op handelingen van provinciale en gemeentelijke organen en van diverse andere organen wordt uitgeoefend, in de gevallen waarin die handelingen aan de goedkeuring, in enigerlei vorm, van een hogere overheid of een ander orgaan onderworpen zijn⁽⁷⁹⁾.

In de tweede plaats kan hier ook vermeld worden de controle die wordt uitgeoefend op handelingen waarover het orgaan dat die handelingen verricht vooraf het advies van een ander orgaan moet of kan vragen.

De belangrijkste conrtolevorm van dit tweede type is wel die welke de afdeling wetgeving van de Raad van State uitoefent op de ontwerpen en voorstellen van wet of amendementen daarop en op de ontwerpen van regeringsbesluiten, in de mate waarin die ontwerpen, voorstellen of amendementen haar moeten of kunnen worden voorgelegd⁽⁸⁰⁾.

Deze reeds bestaande voorafgaande controles vinden ook toepassing of kunnen ook toepassing vinden op enige van de nieuwe types van handelingen gecreëerd door of krachtens de nieuwe grondwetsbepalingen.

Zo is het duidelijk dat de wetten, die met een bijzondere «communautaire» meerderheid moeten worden aangenomen, net zoals gewone wetten, en de besluiten van de staatssecretarissen, net zoals andere ministeriële besluiten, onder de toepassing vallen van de wettelijke bepalingen in verband met het raadplegen van de afdeling wetgeving van de Raad van State.

Ook blijkt uit de nieuwe artikelen 108bis en 108ter van de Grondwet dat handelingen van federaties van gemeenten of van agglomeraties, evengoed als handelingen van provincies of van gemeenten, door de wet aan goedkeuringsprocedures onderworpen kunnen worden: daarin heeft trouwens reeds de wet van 26 juli 1971 voor een aantal van die handelingen voorzien⁽⁸¹⁾.

b. Procedures tot regeling van conflicten.

Tot regeling van conflicten tussen normen van verschillend niveau bestonden vóór de grondwetsherziening in hoofdzaak drie types van oplossingen: vooreerst het niet toepassen door de rechtbanken en andere rechtscolleges van «algemene, provinciale en plaatselijke besluiten en verordeningen» die niet «met de wetten overeenstemmen»⁽⁸²⁾, vervolgens het vernietigen door de Raad van State van «akten en reglementen van... administratieve overheden», «wegens overtreding van de hetzij substantiële hetzij op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen, overschrijding of afwending van macht»⁽⁸³⁾, en eindelijk ook de repressieve wettigheidscontrole op handelingen van provinciale en gemeentelijke organen uitgeoefend⁽⁸⁴⁾, voornamelijk door vernietiging of schorsing van die handelingen⁽⁸⁵⁾, doch ook door positief ingrijpen van de hogere overheid⁽⁸⁶⁾.

Deze controles vinden ook of kunnen ook toepassing vinden tot regeling van enige van de nieuwe types van conflicten die in verband met het bestaan van nieuwe types van normen kunnen ontstaan. Zeker vallen de handelingen van staatssecretarissen onder de eerste twee en die van organen van federaties van gemeenten of van agglomeraties onder de drie zoëven vermelde controles.

Voor de laatstbedoelde soort van handelingen blijkt de toepassing van de algemene wettigheidscontrole van de rechtbanken evenals die van het administratief toezicht, duidelijk uit de nieuwe artikelen 108bis en 108ter van de Grondwet. Over de vernietiging en schorsing van die handelingen en over het positief ingrijpen van de hogere overheid zijn reeds nadere voorzieningen getroffen in de wet van 26 juli 1971⁽⁸⁷⁾.

c. Problemen in verband met de handelingen van gewestelijke organen.

De situatie is minder duidelijk wat betreft de handelingen van gewestelijke organen.

Over de aard zelf van die handelingen, heeft men, zoals hoger reeds werd vastgesteld, nog geen duidelijke aanwijzingen.

Men heeft reeds laten opmerken dat in artikel 107quater geen melding wordt gemaakt van enige vorm van administratief toezicht, terwijl daarin wel zeer uitdrukkelijk is voorzien ten aanzien van de provincies, van de gemeenten en van de federaties van gemeenten en agglomeraties, in de artikelen 108, 108bis en 108ter⁽⁸⁸⁾. Artikel 107quater is echter zo vaag geformuleerd dat het een zodanige controle, hetzij in preventieve, hetzij in repressieve vorm, evenmin uitsluit als oplegt.

Ook lijkt het niet zo zeker dat artikel 107 van de Grondwet en artikel 9 van de wet op de Raad van State noodzakelijkerwijze toepassing zullen moeten vinden op de hier besproken handelingen⁽⁸⁹⁾. Men zou zich wellicht kunnen voorstellen dat de wetten die ter uitvoering van artikel 107quater moeten worden aangenomen die handelingen op de ene of andere wijze, geheel of gedeeltelijk, aan de toepassing van die twee bepalingen of aan een van beide zouden onttrekken. Het precedent van de wetten tot toekenning van buitengewone machten kan in dat verband stof tot nadenken bieden⁽⁹⁰⁾.

Men dient er trouwens rekening mede te houden dat wellicht twijfels mogelijk zijn over de vraag of enerzijds wat in artikel 107 van de Grondwet is bepaald met betrekking tot «algemene, provinciale en plaatselijke besluiten en verordeningen» wel dient te gelden met betrekking tot «regelingen» van «gewestelijke organen» en of anderzijds die regelingen wel moeten beschouwd worden als «akten of reglementen van... administratieve overheden» als bedoeld in artikel 9 van de wet op de Raad van State. Het antwoord op die vragen hangt in ruime mate af van wat de ter uitvoering van artikel 107quater aan te nemen wetten over de aard zelf van die reglementen zullen bepalen.

Toch zou het met het oog op het handhaven van een voldoende samenhang in de rechtsorde zeer wenselijk zijn dat de controle in beide bepalingen bedoeld wel op de handelingen van de gewestelijke organen zou worden uitgeoefend en dus niet zou worden uitgesloten door de ter uitvoering van artikel 107quater aan te nemen wetten.

Het probleem dat zou kunnen oprijzen in verband met de eventuele toepassing van die controle op een handeling van een gewestelijk orgaan die niet in overeenstemming zou zijn met een gewone wet, doch wel met een volgens artikel 107quater met een bijzondere meerderheid aangenomen wet⁽⁹¹⁾ schijnt, in dat verband, geen bijzondere moeilijkheden te moeten opleveren: het rechtscollege dat die controle in voorkomend geval zou hebben uit te oefenen zou dan alleen maar de conformiteit van de betwiste handeling met laatstbedoelde wet en derhalve haar rechtsgeldigheid hebben te constateren en op die grond het annulatieberoep of de onwettigheidsexceptie af te wijzen.

Maar dat impliceert dan dat dat rechtscollege de gewone wet waarmede de handeling niet in overeenstemming is, terzijde stelt en derhalve enigszins inbreuk pleegt op haar zogenaamde «onschendbaarheid». Dat is echter, naar ons gevoelen, slechts de normale consequentie van de voorrang die in zulk geval aan de met een bijzondere meerderheid aangenomen en dus wellicht nog meer «onschendbare» habilitatiewet toekomt: met betrekking tot de controle op handelingen genomen ter uitvoering van wetten die aan de regering buitengewone machten hadden toegekend, werd trouwens reeds een soortgelijke oplossing aanvaard⁽⁹²⁾.

Het gebeurt trouwens meer dan eens, dat ook conflicten tussen met elkaar strijdige regelingen van gelijk niveau, en met name ook tussen wetten, bij de beoordeling van aan rechtscolleges onderworpen zaken, op de ene of andere wijze moeten worden opgelost.

d. Problemen in verband met de handelingen van de raad van de Duitse cultuurgemeenschap.

Soortgelijke problemen als die in verband met de eventuele toepassing van de reeds bestaande controles op handelingen van gewestelijke organen kunnen oprijzen met betrekking tot die op de handelingen van de raad van de Duitse cultuurgemeenschap.

2. Nieuwe procedures.

Met de decreten en de nu volgens enige nieuwe grondwetsbepalingen met een bijzondere «communautaire» meerderheid aan te nemen wetten staat men op een niveau in de rechtsorde waar, zoals met betrekking tot gewone wetten, tot dusver geen enkele vorm van controle bestond behalve enerzijds de zuiver adviserende voorafgaande controle uitgeoefend door de afdeling wetgeving van de Raad van State op ontwerpen en voorstellen van wet of amendementen daarop, voor zover die haar moeten of kunnen worden voorgelegd en anderzijds de controle die «a posteriori» kan worden uitgeoefend op wetten, in verband met hun relatie tot het internationale of supranationale recht, hetzij door internationale of supranationale rechtbanken, zoals het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen en het Europees hof voor de rechten van de mens, hetzij, nu ook volgens de recente jurisprudentie, door nationale rechtscolleges⁽⁹³⁾.

Geen enkele nieuwe conflictprocedure is ingesteld met betrekking tot de onderlinge relatie tussen gewone wetten en wetten die moeten zijn aangenomen met een bijzondere «communautaire» meerderheid.

Nieuwe conflictprocedures zijn echter wel ingesteld met betrekking tot de relatie tussen wetten en decreten of tussen decreten onderling.

Volgens artikel 59bis, § 8, van de Grondwet stelt de wet de procedure vast ter voorkoming en regeling van conflicten tussen wetten en decreten of tussen decreten onderling.

Voor het aannemen van de volgens die bepaling vast te stellen wetten is geen bijzondere meerderheid of geen bijzonder aanwezigheidsquorum vereist.

De in artikel 59bis, § 8, bepaalde regelingen zijn vervat in de artikelen 10 tot 21 van de wet van 3 juli 1971, tot indeling van de leden van de wetgevende kamers in taalgroepen en houdende diverse bepalingen betreffende de cultuurraden voor de Nederlandse cultuurgemeenschap en voor de Franse cultuurgemeenschap.

a. Voorkoming van conflicten tussen wetten en decreten en tussen decreten⁽⁹⁴⁾.

Ter voorkoming van conflicten tussen wetten en decreten en tussen decreten onderling⁽⁹⁵⁾ is door de wet van 3 juli 1971 bepaald dat, uitgezonderd de ontwerpen van culturele begrotingen, alle voorontwerpen van decreten aan het gemotiveerd advies van de afdeling wetgeving van de raad van state moeten worden onderworpen en dat dit advies eveneens kan worden gevraagd door de ministers en door de voorzitters van de cultuurraden over elk voorstel van decreet en over elk amendement op een ontwerp of voorstel van decreet: de voorzitter van een cultuurraad is verplicht dat advies te vragen indien ten minste één derde van de leden van de betrokken cultuurraad er om verzoekt op de in het reglement van de raad bepaalde wijze⁽⁹⁶⁾.

Door dezelfde wet is bepaald dat, indien, volgens het advies van de afdeling wetgeving van de raad van state, het ontwerp, voorstel of amendement de bevoegdheid van de cultuurraad te buiten gaat, de betwiste bepaling slechts nog door de betrokken cultuurraad mag worden aangenomen na een gunstig besluit van de wetgevende kamers ⁽⁹⁷⁾.

Uit die bepalingen volgt dat met betrekking tot decreten een strengere voorafgaande controle dan met betrekking tot wetten wordt uitgeoefend.

In de eerste plaats kan de regering, wat voorontwerpen van decreten betreft, niet, zoals voor voorontwerpen van wetten of ontwerpen van koninklijke en ministeriële verordeningen, de hoogdringendheid inroepen om zich aan de raadpleging van de raad van state te onttrekken.

In de tweede plaats is de voorzitter van een cultuurraad, wat decreten betreft, verplicht tot raadpleging van de raad van state, indien een derde van de leden van de betrokken raad erom verzoekt, wijl de voorzitters van de kamers, wat wetten betreft, in beginsel nooit tot die raadpleging verplicht zijn.

In de derde plaats heeft een ongunstig advies van de raad van state met betrekking tot de bevoegdheidsvraag voor gevolg dat de betrokken cultuurraad de betwiste bepalingen alleen nog maar mag aannemen met instemming van de wetgevende kamers, wijl noch de regering noch het parlement gebonden zijn door adviezen van de raad van state over voorontwerpen van wetten of ontwerpen van koninklijke of ministeriële verordeningen.

Daarbij notere men nog dat de instemming van beide kamers vereist is om de betrokken cultuurraad toe te laten de bedoelde bepalingen toch aan te nemen. Volgens de aanvankelijk door de regering voorgestelde formule, zou de instemming van de kamer van volksvertegenwoordigers voldoende geweest zijn ⁽⁹⁸⁾, maar reeds bij de behandeling in de senaatscommissie werd, omdat daartegen een aantal leden bezwaren hadden geopperd vanwege het feit dat de cultuurraden uit kamerleden en senatoren bestaan, daaraan ook die van de senaat toegevoegd ⁽⁹⁹⁾, wat de controle nog strenger heeft gemaakt.

Uiteindelijk oordeelt het plenaire parlement dus zelf over de bevoegdheidsvraag, zowel met betrekking tot mogelijke conflicten tussen wetten en decreten als met betrekking tot mogelijke conflicten tussen decreten van de ene en van de andere cultuurraad.

Aldus wordt de voorrang van de wetten op de decreten verzekerd, doordat de mogelijke bevoegdheidsoverschrijdingen van de cultuurraden aan de ultieme controle van het plenaire parlement onderworpen zijn, wijl de autonomie van de cultuurraden in hun eigen bevoegdheidssfeer niet in dezelfde mate is beschermd.

b. Regeling van conflicten tussen wetten en decreten en tussen decreten ⁽¹⁰⁰⁾.

De door de wet van 3 juli 1971 ingestelde procedure tot regeling van conflicten tussen wetten en decreten en tussen decreten onderling is nogal ingewikkeld ⁽¹⁰¹⁾.

Daartoe is in de raad van state een afdeling bevoegdheidsconflicten ingesteld met een, in « communautair » opzicht, paritaire samenstelling ⁽¹⁰²⁾.

Bij die afdeling kan een zaak aanhangig worden gemaakt door de ministerraad, indien deze van oordeel is dat een conflict of mogelijkheid tot conflict bestaat ⁽¹⁰³⁾. Ook kan haar door ieder rechtscollege gevraagd worden, bij wijze van prejudiciële beslissing, uitspraak te doen over een conflict, indien dit rechtscollege een zodanige beslissing noodzakelijk acht voor een beslissing die het zelf te nemen heeft ⁽¹⁰⁴⁾.

Over op de ene of andere wijze aanhangig gemaakte zaken wijst de afdeling bevoegdheidsconflicten van de raad van state regelingsarresten, die executoriale kracht hebben

indien zij niet door beide wetgevende kamers nietig worden verklaard binnen negentig dagen nadat de griffier van de raad van state er kennis van heeft gegeven, gelijktijdig, aan de voorzitter van elke kamer en aan de eerste minister. De ministerraad verstrekt, binnen dertig dagen na die kennisgeving, aan de kamers een met redenen omkleed advies over het regelingsarrest; de kamers moeten dan hun beslissing nemen binnen de zestig dagen vanaf de ontvangst van dat advies of vanaf het verstrijken van de termijn van dertig dagen gesteld voor de toezending ervan ⁽¹⁰⁵⁾.

Prejudiciële geschillen die voor het eerst voor het hof van cassatie worden opgeworpen, hetzij door partijen, hetzij ambtshalve, worden door het hof rechtstreeks aan de wetgevende kamers voor beslissing toegezonden ⁽¹⁰⁶⁾.

Men bemerkt dat, zoals voor de preventieve controle op decreten, het laatste woord bij het plenaire parlement blijft ⁽¹⁰⁷⁾: de bedoeling, de conflicten uiteindelijk in die zin te regelen was trouwens reeds tot uiting gekomen tijdens de besprekingen in het parlement over de nieuwe grondwetsartikelen ⁽¹⁰⁸⁾.

Dit brengt mede dat, indien het een conflict betreft tussen een wet en een decreet, het plenaire parlement, dat de auteur is van de wet en in dat geval derhalve partij is in het conflict, zich de gelegenheid heeft voorbehouden om zich daarover zelf in laatste instantie uit te spreken: zo wordt dus ook a posteriori, de voorrang van wetten op decreten verzekerd, zonder dat de autonomie van de cultuurraden in hun eigen bevoegdheidssfeer op overeenkomstige wijze is beveiligd.

Daarbij heeft het parlement zich die ultieme controle toegeëigend tegenover « arresten » van een onafhankelijk rechtscollege ⁽¹⁰⁹⁾. Het is wel een zeer eigenaardige rechtsfiguur dat een partij de gelegenheid bekomt de uitspraak van haar rechter te annuleren.

Deze weinig bevredigende regeling wordt echter toch enigszins gecorrigeerd doordat de annulatie van het regelingsarrest door elk van beide kamers nodig is om het van zijn executoriale kracht te beroven. Die van één enkele kamer is dus niet voldoende ⁽¹¹⁰⁾.

Beide annulaties staan los van elkaar. Zij vormen samen geen wet en hoeven dus ook niet door de Koning te worden bekrachtigd; evenmin vindt artikel 38 bis van de grondwet daarbij toepassing ⁽¹¹¹⁾.

In het geval waarin een conflict rechtstreeks door een prejudiciële vraag van het hof van cassatie aan de wetgevende kamers wordt voorgelegd, kunnen moeilijkheden ontstaan indien beide kamers niet tot dezelfde oplossing komen. Hieromtrent geven de parlementaire stukken en handelingen in verband met de wet van 3 juli 1971 geen aanwijzingen, tenzij misschien de verwijzing naar artikel 28 van de grondwet in het betoog van Custers tijdens de senaatsvergadering van 17 juni 1971 ⁽¹¹²⁾ en de op 23 juni door Pierson eveneens in de senaat afgelegde verklaring dat in artikel 20 van die wet een interpretatieve wet zou zijn bedoeld ⁽¹¹³⁾.

Indien dat de juiste betekenis is van die bepaling, zou de situatie dus in dat geval anders zijn dan bij annulatie door de kamers van een regelingsarrest van de raad van state. Maar dan zou, in die hypothese, ook een koninklijke bekrachtiging nodig zijn en artikel 38 bis kunnen worden toegepast.

Met betrekking tot regelingsarresten van de raad van state en beslissingen over conflicten genomen door de wetgevende kamers is voorts nog bepaald dat zij in het Staatsblad worden bekendgemaakt en uitwerking hebben vanaf de tiende dag volgend op die bekendmaking ⁽¹¹⁴⁾ en dat de Koning bij de wetgevende kamers of bij de bevoegde cultuurraad, naargelang van het geval, een ontwerp van wet of van decreet indient, waarbij de betwiste bepaling wordt opgeheven of in overeenstemming gebracht, hetzij

met het regelingsarrest, hetzij met de beslissing van de wetgevende kamers ⁽¹¹⁵⁾.

Door de regelingsarresten of beslissingen van de wetgevende kamers wordt die bepaling blijkbaar niet vernietigd: er moet nadien nog een nieuwe wet of een nieuw decreet totstandkomen om aan die arresten of beslissingen volle uitwerking te geven in de vorm van een « opheffing » (« abrogation ») van de bedoelde bepalingen — wat in beginsel niet *ex tunc* doch alleen maar *ex nunc* werking heeft — of van een wijziging van die bepalingen, strekkende tot het « in overeenstemming brengen » (« mise en concordance ») daarvan met die arresten of beslissingen.

Toch schijnt men te moeten aannemen dat indien het arrest of de beslissing is gewezen op een prejudiciële vraag van een rechtscollège, dit rechtscollège niet moet wachten op die nieuwe wet of op dat nieuwe decreet: dit blijkt uit de uitleg daaromtrent verstrekt in de memorie van toelichting ⁽¹¹⁶⁾.

Daarbij schijnt het ook wel zo te zijn dat de betwiste bepaling zelf reeds vanaf de tiende dag na de bekendmaking van het arrest of de beslissing, ophoudt uitwerking te hebben ⁽¹¹⁷⁾. Dit zou dan toch praktisch reeds gelijkstaan met een opheffing van die bepaling.

3. Het einde van de onschendbaarheid van de wet?

De voorrang van de wet op alle lagere rechtsnormen, met inbegrip van de decreten, die zelf eigenlijk regionale wetten zijn, blijft dus verzekerd. Vermoedelijk zal hij ook wel verzekerd blijven ten aanzien van de handelingen van de gewestelijke organen die nog volgens artikel 107 quater van de grondwet moeten worden opgericht.

Er moet echter rekening gehouden worden met een ontwikkeling, die plaats heeft gevonden, naast de eigenlijke grondwetsherziening, in de rechtspraak van het hof van cassatie.

Eigenlijk zou men in dat verband kunnen spreken van een grondwetsherziening langs jurisprudentiële weg.

Tot voor kort vonden de inbreuken van de nationale wetgever op regelen van internationaal of supranationaal recht geen sanctie in de Belgische rechtspraak. Deze is nu grondig gewijzigd sedert het arrest van 27 juni 1971, waardoor het hof van cassatie duidelijk de voorrang heeft erkend van rechtsnormen vastgesteld door internationale verdragen op die welke door nationale wetten zijn bepaald: in dat arrest werd geweigerd rechtsgevolg te verlenen aan een wet van 19 maart 1968 die strijdig werd bevonden met artikel 12 van het bij wet van 2 december 1957 goedgekeurde verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap ⁽¹¹⁸⁾.

Sindsdien is duidelijk gemaakt dat zowel latere als vroegere nationale wetten buiten werking dienen te blijven in de mate waarin zij strijdig zijn met internationale overeenkomsten, zolang die in België gelden. Met die wetten hebben de Belgische rechtbanken, definitief of voorlopig, geen rekening te houden.

In de vroegere rechtspraak werd de voorrang van het internationaal of supranationaal recht op het nationaal recht door de rechtbanken wel verzekerd tegenover wetten die in strijd waren met na hun totstandkoming goedgekeurde internationale overeenkomsten, doch niet tegenover wetten die in strijd waren met vóór hun totstandkoming goedgekeurde overeenkomsten. Volgens die vroegere rechtspraak dienden door de kamer goedgekeurde overeenkomsten slechts beschouwd te worden als gelijkwaardig met nationale wetten ⁽¹¹⁹⁾: daarbij werd ook vooropgesteld dat het niet de rechter, doch alleen de wetgever toekwam te oordelen of bij de wet vastgestelde bepalingen al dan niet in overeenstemming waren met tevoren door België in het internationaal recht aangegane verplichtingen en dat dus de rechtbanken niet bevoegd waren om de toepassing van

een wet te weigeren die in strijd bleek te zijn met preëxistent internationaal recht ⁽¹²⁰⁾.

Zo was de voorrang van het internationaal recht op latere nationale wetten evenmin door interne justitiële sancties gewaarborgd als die van de grondwet op latere nationale wetten. Nu is integendeel erkend dat normen vastgesteld in internationale overeenkomsten van een hogere orde zijn dan die van nationale wetten en dat die primauteit ook door de nationale rechtbanken moet worden verzekerd.

Door die jurisprudentiële ontwikkeling is de traditionele « onschendbaarheid van de wet » in haar relatie met het internationaal recht doorbroken.

Reeds sedert vóór 27 mei 1971 in het zo dat, indien een zaak kan gebracht worden voor internationale of supranationale rechtscollèges, zoals het Europees hof voor de rechten van de mens of het hof van justitie van de Europese Gemeenschappen, die organen, binnen de grenzen van hun bevoegdheid, de mogelijkheid hebben om de regelen van het internationale of supranationale recht te doen prevaleren op daarvan afwijkende regelen van het nationale recht, ook indien die door de nationale wetgever zijn vastgesteld.

Nu wordt dit ook doorgetrokken op het vlak van de nationale rechtbanken.

Ook de raad van state had reeds in zijn arrest van 7 oktober 1968 inzake Corveleyn een besluit vernietigd dat genomen was in overeenstemming met de wet op de vreemdelingenpolitie, doch in strijd met een richtlijn van de Europese Economische Gemeenschap ⁽¹²¹⁾.

Die recente ontwikkeling laat wellicht toe de vraag te stellen of de rechtbanken zich weldra ook niet bevoegd zullen achten om de voorrang van de grondwet op de wetten en die van de met een bijzondere communautaire meerderheid aangenomen wetten op gewone wetten te sanctioneren.

In enige mate is men reeds die weg opgegaan door, met name sedert het arrest van het hof van cassatie van 20 april 1950 inzake Waleffe, aan te nemen dat de rechtbanken, wanneer enige twijfel bestaat over de juiste betekenis van een wetbepaling waarvan de toepassing hun wordt gevraagd, redelijkerwijze moeten uitgaan van de onderstelling dat de organen van de wetgevende macht niet de bedoeling kunnen hebben gehad de grondwet te schenden, zodat in zulk geval de rechtbanken een interpretatie van de wet in een met de grondwet strijdige zin moeten afwijzen ⁽¹²²⁾.

Wellicht is een verdere jurisprudentiële ontwikkeling in de richting van een vervollediging van de controle op de eerbiediging van de interne hiërarchie der normen niet uitgesloten.

Het komt ons voor dat een zodanige ontwikkeling best niet wordt doorkruist door conflictenregelingen gelijkende op die welke ter uitvoering van artikel 59 bis, § 8, van de grondwet door de wet van 3 juli 1971, met betrekking tot de conflicten tussen wetten en decreten of tussen decreten onderling is ingevoerd.

Besluit.

Hoewel het duidelijk is dat sedert de jongste grondwetsherziening de structuur van de staat « kennelijk aan overzichtelijkheid heeft ingeboet » ⁽¹²³⁾ kan men de meeste nieuwe types van normen die bij de jongste grondwetsherziening in ons staatsrecht zijn ingevoerd nogal gemakkelijk binnen de hiërarchie van de in België geldende normen situeren. Alleen met betrekking tot de handelingen van de gewestelijke organen, bedoeld in artikel 107 quater, en tot die van de raad van de Duitse cultuurgemeenschap, bedoeld in artikel 59 ter, is de toestand vooralsnog niet helemaal duidelijk.

Enige reeds lang beproefde procedures tot voorkoming of regeling van conflicten vinden ook toepassing op sommige van de nieuwe types van normen. Daarbij komen dan

de nieuwe procedures ingesteld met het oog op het voorkomen of regelen van conflicten tussen wetten en decreten en tussen decreten onderling.

Hoewel het parlement in die nieuwe conflictprocedures het laatste woord nog voor zich heeft willen behouden is toch daarin en vooral ook in de recente rechtspraak een ontwikkeling merkbaar in de richting van een wellicht meer bevredigende integratie van de wet zelf in het geheel van de rechtsorde.

- (1) Artikel 1, 4° lid, van de Grondwet.
- (2) Artikel 3 bis, 3° lid, van de Grondwet.
- (3) Artikel 59 bis, § 1, 2° lid, van de Grondwet.
- (4) Artikel 59 bis, § 2, 2° lid, van de Grondwet.
- (5) Artikel 107 quater van de Grondwet.
- (6) Artikel 131, 5° lid, van de Grondwet.
- (7) Artikel 38, 3° lid, van de Grondwet.
- (8) Artikel 131, 5° lid, van de Grondwet.
- (9) Artikel 38, 1° lid, van de Grondwet.
- (10) Zie hierover W. Van Assche, «De grondwetsherziening 1968-1971. Overzicht van de herziening en karakter van de uitvoeringswetten», in *R.W.*, 1971-1972, kol. 844.
- (11) Zie o.m. K. Rimanque, «Kanttekeningen bij een herziene grondwet», in *R.W.*, 1971-1972, kol. 718, § 71.
- (12) Dit zijn het onafhankelijkheidsdecreet van 18 november 1830, het decreet van 24 november 1830 tot uitsluiting van het huis van Oranje-Nassau en het decreet van 20 juli 1831 tot invoering van de naam van Leopold I in de artikelen 60 en 61 van de grondwet.
- (13) Zie, ongeveer in dezelfde zin, W. Van Assche, *op. cit.*, kol. 844-848.
- (14) K. Rimanque, *op. cit.*, kol. 718, § 71 en 73.
- (15) *Ibid.*, kol. 718, § 72.
- (16) Men vergelijkte b.v. de bepalingen van artikel 8, 9 en 21 van de wet van 21 juli 1971 met die van de artikelen 1, 3, 10 en 11 van het reglement van orde van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en van de artikelen 1, 2, 8 en 9 van het reglement van orde van de Senaat.
- (17) K. Rimanque, *op. cit.*, kol. 718, § 73.
- (18) Zie hierover W. Van Assche, *op. cit.*, kol. 845-847.
- (18bis) Artikel 59 bis, § 5, 1° lid, van de Grondwet.
- (19) Artikel 59 bis, § 5, 2° lid, van de Grondwet, in zover daarbij artikel 69 op de decreten toepasselijk wordt verklaard.
- (20) Artikel 7 van de wet van 3 juli 1971, tot indeling van de leden van de wetgevende kamers in taalgroepen en houdende diverse bepalingen betreffende de cultuurraden voor de Nederlandse cultuurgemeenschap en voor de Franse cultuurgemeenschap.
- (21) Artikel 59 bis, § 5, 2° lid, van de Grondwet, in zover daarbij artikel 129 op de decreten toepasselijk wordt verklaard. - Artikelen 8 en 9 van de wet van 3 juli 1971.
- (22) Artikel 59 bis, § 1, 1° lid, van de Grondwet.
- (23) Artikel 59 bis, § 2, 2° lid, van de Grondwet, in zover dit de artikelen 33, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 59, 70 en 88 op de werking van de cultuurraden toepasselijk verklaart. - Artikelen 6 tot 25 van de wet van 21 juli 1971, betreffende de bevoegdheid en de werking van de cultuurraden voor de Nederlandse cultuurgemeenschap en voor de Franse cultuurgemeenschap.
- (24) Artikel 13, 4° lid, van de wet van 21 juli 1971. - Zie, met betrekking tot artikel 59 bis van de Grondwet, het amendement - Baert en Jorissen van 2 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 463), het amendement - Thiry van 9 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 493), de bespreking in de Senaat op 10 juni 1970 (*Hand. Senaat*, 1969-1970, pp. 1823-1827), het amendement - Schiltz van 9 december 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 31/7°, III), de bespreking in de Kamer op 9 december 1970 (*Hand. Kamer*, 1970-1971, n° 21, p. 84), het amendement - Baert van 16 december 1970 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 176) en de bespreking in de Senaat op 17 december 1970 (*Hand. Senaat*, 1970-1971, p. 555). - Zie, met betrekking tot artikel 13, 4° lid, van de wet van 21 juli 1971, de bespreking in de Senaat op 7 juli 1971 (*Hand. Senaat*, 1970-1971, pp. 2358-2360), het amendement - Vanaudenhove - De Baeck van 8 juli 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 633), de bespreking in de Senaat op 8 juli 1971 (*Hand. Senaat*, 1970-1971, pp. 2414-2417) en het regeringsamendement van 15 juli 1971 (*St. Kamer*, 1053 (1970-1971) - n° 5).
- (25) Zie, in dat verband, de redenering ontwikkeld op p. 4 van het verslag - Meyers van 26 juni 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 31/2°).

(26) Artikel 59 bis, § 6. - Zie de verklaringen van de minister van communautaire betrekkingen, geciteerd in het verslag - Herbiet van 12 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 391, pp. 11 en 21).

(27) Zie het amendement - Baert en Jorissen van 2 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 463, p. 5) en het amendement Hulpiau van 16 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 526), de bespreking in de Senaat op 16 juni 1970 (*Hand. Senaat*, 1969-1970, pp. 1910-1924), het amendement - Schiltz van 9 december 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 31/7°, III), de bespreking in de Kamer op 9 december 1970 (*Hand. Kamer*, 1970-1971, n° 21, pp. 85-86), het amendement - Baert van 16 december 1970 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 176 p. 2) en de bespreking in de Senaat op 17 december 1970 (*Hand. Senaat*, 1970-1971, pp. 556-557).

(28) Zie, over deze niet zeer gelukkige term, het verslag - Wigny van 15 juli 1971, (*St. Kamer*, 1053 (1970-1971) - n° 4, p. 11) en de bespreking in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 16 juni 1971 (*Hand. Kamer*, 1970-1971, n° 105, pp. 44 en 46-47).

(29) Artikel 19 van de wet van 21 juli 1971. - Zie, in dat verband, het amendement - Jottrand van 30 juni 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 582), de bespreking in de Senaat op 8 juli 1971 (*Hand. Senaat*, 1970-1971, pp. 2417-2418), het amendement - Van Geyt van 13 juli 1971 (*St. Kamer*, 1053 (1970-1971) - n° 2, I), het verslag - Wigny van 15 juli 1971 (*St. Kamer*, 1053 (1970-1971) - n° 4, p. 11) en de bespreking in de Kamer op 16 juli 1971 (*Hand. Kamer*, 1970-1971, n° 105, pp. 44-45).

(30) Zie o.m. de verklaring van de minister van communautaire betrekkingen, genoteerd in het verslag - Herbiet van 12 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 391, p. 20) en de beschouwingen ontwikkeld in het verslag - Van Bogaert van 20 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 402, p. 5) en in het verslag - Meyers van 26 juni 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 31/2°, p. 4).

(31) Zie het amendement - Anciaux van 28 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 455) en de bespreking en stemming in de Senaat op 11 juni 1970 (*Hand. Senaat*, 1969-1970, pp. 1885-1887), vooral de alsdan door de verslaggever gemaakte opmerkingen (p. 1886).

(32) Zie het verslag - Meyers van 4 december 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 31/5°, p. 4). - Zie ook L.P. Suetens, «De nieuwe Belgische Grondwet», in *Bestuurswetenschappen*, 1972, n° 1, p. 36.

(33) Zie hierover ook K. Rimanque, *op. cit.*, kol. 719, § 75, en C. Cambier, «Deux aspects de la revision de la constitution: la décentralisation et la redistribution des pouvoirs», *J.T.*, 1972, pp. 164-165.

(34) Zie hierna, onder II, 2.

(35) Zie de verklaring van de minister van communautaire betrekkingen, samengevat in het verslag - Herbiet van 12 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 391, p. 15) en in het verslag - Meyers van 26 juni 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 31/2°, p. 3).

(36) Zie de verklaringen van de minister van communautaire betrekkingen, samengevat in het verslag - Herbiet van 12 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 391, p. 19).

(37) Artikel 2 van de wet van 21 juli 1971. - Zie ook de uitleg over de onderscheiden punten verstrekt in het verslag - Van Bogaert van 20 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 402, pp. 18-28) en in het verslag - Van Bogaert van 17 juni 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 497, pp. 1-6).

(38) Zie hierover de uiteenzetting van de minister, geciteerd in het verslag - Meyers van 26 juni 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 31/2°, pp. 7-8). - Zie ook het verslag - Van Bogaert van 17 juni 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 497, p. 9).

(39) Artikel 59 bis, § 4, van de Grondwet.

(40) Artikel 59 bis, § 4, 1° lid.

(41) Artikel 59 bis, § 4, 2° lid.

(42) Zie hierna, onder I, 5.

(43) Zie L.P. Suetens, *op. cit.*, loc. cit.

(44) Zie, benevens artikel 91 bis van de grondwet, het koninklijk besluit van 14 maart 1972 betreffende de staatssecretarissen.

(45) Zie de punten 6, 7 en 8 van de regeringsmededeling van 18 februari 1970 en de door de regering in verband daarmee voorgestelde teksten, gereproduceerd in het verslag - Calewaert van 26 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 458, pp. 1-2).

(46) Zie het verslag - Calewaert, geciteerd in de vorige voetnoot, p. 14.

(47) *Ibid.*, p. 19.

(48) Regeringsamendement van 28 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 473).

(49) Amendement - Calewaert van 18 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 545).

(50) Tekst voorgesteld door de commissie op 18 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 558).

(51) *St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 36/1°.

(52) Amendementen - Lagasse van 17 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 539) en van 18 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 548).

(53) Amendement - Baert en Jorissen van 16 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 529) en amendement - Schiltz van 17 december 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 36/5°, I).

(54) Amendement - Schiltz van 17 december 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 36/5°, I).

(55) Amendement - Baert en Jorissen van 16 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 529).

(56) Amendement - Persoons van 17 december 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 36/5°, II).

(57) Vergaderingen van 17 en 18 juni 1970 (*Hand. Senaat*, 1969-1970, pp. 1984-1989 en 2007-2031).

(58) Vergaderingen van 17 en 18 december 1970 (*Hand. Kamer*, 1969-1970, n° 27, pp. 65-75, en n° 28, pp. 12-17).

(59) Zie het verslag - Calewaert (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 458, p. 2), en K. Rimanque, *op. cit.*, kol. 715, § 65.

(60) Zie hierover ook C. Cambier, *op. cit.*, pp. 162-163 en voetnoot (66), en L.P. Suetens, *op. cit.*, p. 41.

(61) Zie daarover o.m. de mededeling van de minister van communautaire betrekkingen van 14 mei 1969, afgedrukt in het verslag - Dua van 22 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 583, p. 30).

(62) Verslag - Baudson - Verroken van 21 mei 1970 (*St. Kamer*, 10 (B.Z. 1968) - n° 21/1°, p. 1).

(63) Mededeling van de minister van communautaire betrekkingen van 14 mei 1969, afgedrukt in bijlage bij het verslag - Dua van 22 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 583, p. 24).

(64) Artikel 4, § 5, 1° en 2° lid, van de wet van 26 juli 1971, houdende organisatie van de agglomeraties en de federaties van gemeenten.

(65) Artikel 35, § 3, van dezelfde wet.

(66) *Ibid.*

(67) Artikel 45, § 1, van dezelfde wet.

(68) Zie artikel 42 van dezelfde wet.

(69) Zie o.m. artikel 90 van de gemeentewet.

(70) Artikel 44 van de wet van 26 juli 1971.

(71) Artikel 58, van dezelfde wet.

(72) Mededeling van de minister van communautaire betrekkingen van 14 mei 1969, afgedrukt in bijlage bij het verslag - Dua van 22 juni 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 583, p. 30).

(73) Artikel 4, § 2, van de wet van 26 juli 1971.

(74) Artikel 4, § 3, van dezelfde wet.

(75) Artikel 4, § 4, 1°, van dezelfde wet.

(76) Artikel 4, § 4, 2°, van dezelfde wet.

(77) Artikel 4, § 1, van dezelfde wet.

(78) Artikel 4, § 5, 3° en 4° lid, van dezelfde wet.

(79) Zie o.m. artikel 108, 2° lid, 2°, van de Grondwet, de artikelen 86 tot 88 van de provinciewet en de artikelen 76 en 77 van de gemeentewet.

(80) Artikel 2 van de wet van 23 december 1946 houdende instelling van een raad van state, gewijzigd bij wetten van 5 december 1968 en van 3 juni 1971.

(81) Zie de artikelen 48, 50, 52, 53, 54, 56, 71, 74, 82 en 83 van de wet van 26 juli 1971. - Zie hierover ook de bemerkingsen van C. Cambier, *op. cit.*, p. 149 en voetnoten (41) en (42).

(82) Artikel 107 van de Grondwet.

(83) Artikel 9 van de wet van 23 december 1946 houdende instelling van een raad van state.

(84) Artikel 108, 2° lid, 6° (voorheen 5°) van de Grondwet.

(85) Artikelen 89 en 125 van de provinciewet, 86 en 87 van de gemeentewet.

(86) Zie o.m. artikel 88 van de gemeentewet.

(87) Zie artikel 56, § 6, van de wet van 26 juli 1971. - Zie ook C. Cambier, *op. cit.*, loc. cit.

(88) K. Rimanque, *op. cit.*, kol. 716-719, § 67.

(89) Dit standpunt wordt verdedigd door K. Rimanque, *op. cit.*, kol. 717, § 68.

(90) Men moge zich in dat verband ook herinneren dat destijds de koninklijke decreten die voor Kongo en voor Ruanda-Urundi werden genomen op grond van de « bijzondere wetten » die, volgens het destijds geldende 4° lid van artikel 1 van de Grondwet, voor die gebieden waren gemaakt,

aan de toepassing van de annulatiebevoegdheid van de raad van state ontsnapten en door de rechtbanken slechts dan niet mochten worden toegepast indien zij « in strijd » waren (en niet alleen niet « in overeenstemming ») met de wetten.

(91) Zie K. Rimanque, *op. cit.*, kol. 717, § 68.

(92) Zie o.m. het arrest van het hof van cassatie van 27 januari 1943, inzake Mallarmé en Jacques (*Arresten van het Hof van Verbreking*, 1943, p. 14).

(93) Arrest van het hof van cassatie van 27 mei 1971, inzake Fromagerie Franco-Suisse Le Ski (J.T., 1971, p. 460, met conclusies van procureur-generaal W.J. Ganshof van der Meersch).

(94) Zie hierover ook K. Rimanque, *op. cit.*, kol. 708-711, §§ 47-52, en C. Cambier, *op. cit.*, p. 167.

(95) Zie hierover ook reeds de, in het raam van de procedure tot herziening van de Grondwet, door de regering voorgestelde teksten, met name het op 17 oktober 1968 voorgestelde artikel 3 bis, § 5 (gereproduceerd *St. Senaat*, 1969-1970, n° 391, p. 7) en het op 28 januari 1969 voorgestelde artikel 3 bis, § 6 (gereproduceerd *ibid.*, p. 38).

(96) Artikel 10 van de wet van 3 juli 1971.

(97) Artikel 11 van dezelfde wet.

(98) Zie het regeringsontwerp van 7 mei 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 399, pp. 6 en 12).

(99) Zie het verslag van de senaatscommissie van 3 juni 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 469, pp. 11-12 en 35).

(100) Zie hierover ook K. Rimanque, *op. cit.*, kol. 711-715, §§ 53-63, en C. Cambier, *op. cit.*, pp. 167-168.

(101) Zie hierover ook reeds de, in het raam van de procedure tot herziening van de Grondwet, door de regering voorgestelde teksten, met name het op 17 oktober 1968 voorgestelde artikel 3 bis, § 7 (gereproduceerd *St. Senaat*, 1969-1970, n° 391, p. 8) en het op 28 januari 1969 voorgestelde artikel 3 bis, § 7 (gereproduceerd *ibid.*, p. 38).

(102) Artikel 12 van de wet van 3 juli 1971.

(103) Artikel 13 van dezelfde wet.

(104) Artikel 14 van dezelfde wet.

(105) Artikel 15 van dezelfde wet. De termijnen worden ieder jaar geschorst van 1 juli tot de tweede dinsdag van oktober; zij worden ook geschorst gedurende de tijd dat de Kamers geen zitting houden.

(106) Artikel 20 van dezelfde wet.

(107) Zie o.m. het verslag - Lindemans van 30 juni 1971 (*St. Kamer*, 1026 (1970-1971) - n° 3, p. 14) en de verklaring van de verslaggever in de vergadering van de Kamer op 1 juli 1971 (*Hand. Kamer*, 1970-1971, n° 98, p. 12).

(108) Zie inzonderheid het verslag - Van Bogaert van 20 mei 1970 (*St. Senaat*, 1969-1970, n° 402, pp. 38-39, 43-44 en 57).

(109) De meerderheid van de senaatscommissie achtte het nochtans ongewenst dat arresten van het hof van cassatie door de Kamers zouden kunnen worden vernietigd: zie daarover het aanvullend verslag van de senaatscommissie van 14 juni 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 498, p. 15).

(110) Zie daarover het verslag van de senaatscommissie van 3 juni 1971, (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 469, pp. 25-27).

(111) Zie daarover de bespreking in de Senaat op 22 en 23 juni 1971 (*Hand. Senaat*, 1970-1971, pp. 2078-2089 en 2104-2117) en het verslag van de kamercommissie (*St. Kamer*, 1026 (1970-1971) - n° 3, p. 15).

(112) *Hand. Senaat*, 1970-1971, p. 2002-2003.

(113) *Hand. Senaat*, 1970-1971, p. 2119.

(114) Artikel 19 en artikel 20, 3° lid, van dezelfde wet.

(115) Artikel 21 van dezelfde wet.

(116) Memorie van toelichting bij het wetsontwerp van 7 mei 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 399, p. 7).

(117) Zie artikel 21, § 1, van het regeringsontwerp van 7 mei 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 399, p. 15) en het verslag van de senaatscommissie van 3 juni 1971 (*St. Senaat*, 1970-1971, n° 469, pp. 20-22).

(118) Cass. 27 mei 1971, inzake Fromagerie Franco-Suisse Le Ski (J.T., 1971, p. 460, met conclusies van procureur-generaal W.J. Ganshof van der Meersch).

(119) Cass. 20 mei 1916 (*Pas.*, 1915-1916, I, p. 375), 8 januari 1925 (*Pas.*, 1925, I, p. 101) en 27 november 1950 (*Pas.*, 1951, I, p. 185, met conclusies van procureur-generaal Hayoit de Termicourt).

(120) Cass. 26 november 1925 (*Pas.*, 1926, I, p. 76).

(121) Arrest van de raad van state van 7 oktober 1968, inzake Corveleyn (*Arresten en adviezen van de raad van state*, 1968, p. 752).

(122) Cass. 20 april 1950, inzake Waleffe (*Pas.*, 1950, I, p. 560, met conclusies van procureur-generaal L. Cornil).

(123) L.P. Suetens, *op. cit.*, p. 50.

RECHTSpraak

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 29 april 1971.

Voorzitter : M. R. Rutsaert.

Raadsheren : MM. L. de Waersegger (verslaggever),

Baron Richard, J. Busin en R. Legros.

Advocaat-generaal : M. R. Charles.

- 1. Excepties. — Nietigheid. — Termijnen. — Art. 723 gerechterlijk wetboek. — Niet nageleefd. — Geen nietigheid.**
- 2. Echtscheiding. — Voorlopige maatregelen. — Hoede over het kind. — Vordering van een der echtgenoten. — Afgewezen. — Gevolg.**

1. *In het gerechtelijk wetboek worden de termijnen, behalve die om een rechtsmiddel aan te wenden, slechts dan op straffe van verval bepaald wanneer de wet het voorschrijft. De bij art. 723 voorgeschreven termijn van vijf dagen is niet op straffe van nietigheid bepaald: de te late toezending aan het Hof van het dossier van de rechtspleging dat de beslissingen van de gerechten in kortgeding bevat, brengt niet de nietigheid van deze proceshandeling mee.*
2. *Wanneer in de loop van de procedure in kort geding betreffende de voorlopige maatregelen waartoe de vordering tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten aanleiding kan geven, een van de echtgenoten vraagt dat de hoede over het kind hem zou worden toevertrouwd met uitsluiting van de andere echtgenoot, heeft de beslissing die weigert in te gaan op dit verzoek niet tot gevolg de hoede over het kind alleen aan de andere echtgenoot toe te kennen.*

P. t. / M.

Gelet op het bestreden arrest, op 24 juni 1970 door het Hof van beroep te Luik gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 267, 268 van het Burgerlijk Wetboek, zoals ze respectievelijk gewijzigd werden bij artikel 14/4 en artikel 14/5 van de wet van 8 april 1965, welke bepalingen thans, sinds 15 juni 1970, vervangen werden bij de artikelen 1279 en 1280 van het Gerechtelijk Wetboek, 302 van het Burgerlijk Wetboek, zoals het werd gewijzigd bij artikel 16 van de wet van 8 april 1965, 1319, 1320 van het Burgerlijk Wetboek, 23 van het Gerechtelijk Wetboek en, voor zoveel als nodig, 1279 en 1280 voormeld van hetzelfde wetboek,

doordat door het bestreden arrest het Hof van beroep, na eiseres vervallen te hebben verklaard van haar hoger beroep in zover het gericht was tegen de beschikking van het beroepen vonnis die, rechtdoende op de hoofdvordering van verweerder, de echtscheiding in zijn voordeel had toegestaan, en, met bevestiging van het beroepen vonnis, de tegenvordering tot echtscheiding van eiseres ontvankelijk maar niet gegrond verklaard te hebben, het vonnis bevestigt in zover het de hoede over het gemeenschappelijk kind van partijen aan gedaagde in hoger beroep (thans verweerder) had toevertrouwd, en om aldus te beslissen niet hierop steunt dat genoemde maatregel ten deze geboden was in het belang van dit kind, doch enkel op het feit dat «er omtrent de hoede over het kind, in de loop van het proces, geen overeenkomst tussen partijen of beslissing in kort geding is geweest ; dat op het tegenberoep van de partij Moreau (thans verweerder) die de hoede voor zich alleen vreg,

het arrest van 20 mei 1969, dat uitspraak heeft gedaan over sommige voorlopige maatregelen, ze aan geen enkele partij heeft toevertrouwd ; dat, bij toepassing van artikel 267 van het Burgerlijk Wetboek, deze hoede, die eiseres in hoger beroep (thans eiseres) nooit heeft gevraagd en die haar nooit werd toevertrouwd, aldus tot op heden gezamenlijk bij elk van de echtgenoten is gebleven ; (...) dat bij gebreke van zodanige overeenkomst of zodanige beschikking het bestuur over de persoon en over de goederen van het kind, na de ontbinding van het huwelijk, toekomt aan gedaagde in hoger beroep die de echtscheiding heeft verkregen »,

terwijl, enerzijds, zo er weliswaar ten deze geen beslissing in kort geding bestaat die de bewaring over het kind uitdrukkelijk, als voorlopige maatregel, aan eiseres heeft toevertrouwd, de beslissingen waarbij de gerechten in kort geding geroepen werden uitspraak te doen over de voorlopige maatregelen, en inzonderheid het arrest van het Hof van beroep van 20 mei 1969, in zover ze ten voordele en op verzoek van verweerder een recht van bezoek aan het kind regelden, noodzakelijk impliceren dat de rechters, zoals trouwens de partijen zelf, beschouwden dat eiseres regelmatig de hoede over het kind bezat en dat, in die omstandigheden, deze toestand verhinderde dat, behalve indien er in het belang van het kind anders werd over beslist door de jeugdrechtbank rechtdoende over het verzoek, hetzij van partijen of van een ervan, hetzij van de procureur des Konings, de hoede over het kind ten deze, na de ontbinding van het huwelijk, aan verweerder zou worden toevertrouwd om de enige reden dat hij de echtgenoot was die «de echtscheiding had verkregen» (schending van alle in het middel aangeduide bepalingen en inzonderheid van de artikelen 267, 268, 302 van het Burgerlijk Wetboek en 23 van het Gerechtelijk Wetboek) ;

en, anderzijds, in zover het, om zijn beslissing met betrekking tot de hoede over het kind te verantwoorden, verklaart dat, daar eiseres ze niet uitdrukkelijk had gevraagd deze hoede, bij toepassing van artikel 267 van het Burgerlijk Wetboek, tot op heden «gezamenlijk aan elk van de partijen» toevertrouwd is gebleven, het bestreden arrest de bewijskracht miskent van de vermeldingen van het arrest van 20 mei 1969 waarnaar het verwijst en dat, verre van alleen uitspraak te doen over «sommige voorlopige maatregelen», — waarmee het bestreden arrest zeker doelt op de regeling van het bezoekrecht dat het arrest van 20 mei 1969 aan verweerder toekent —, bovendien heeft geweigerd in te gaan op de aanspraak van deze laatste die door tegenberoep de bewaring over het kind voor hem opeiste, onder vaststelling naar luid van zijn beschikkend gedeelte «...dat er geen grond bestaat om de hoede over het gemeenschappelijk kind Olivier, dat op 3 juni 1967 werd geboren, aan eiser in hoger beroep (thans verweerder) toe te vertrouwen» (schending van alle in het middel aangeduide bepalingen en inzonderheid van de artikelen 1319 en 1320 van het Burgerlijk Wetboek) ;

en ten slotte zelfs indien geen rekening zou worden gehouden met deze weigering van het gerecht in kort geding om de hoede over het kind, als voorlopige maatregel, aan verweerder toe te vertrouwen, men zich niet kan voorstellen hoe het mogelijk zou zijn aan te nemen dat, in het onderhavige geval, deze bewaring die in feite, gelet op de jeugdige leeftijd van het kind, noodzakelijk werd gekenmerkt door een samenwoning van dit kind met degene van zijn ouders bij wie het verbleef tot de uitspraak van het bestreden arrest «gezamenlijk door elk van de partijen» kon uitgeoefend zijn, van wie,

volgens de vaststellingen zelf van het arrest, de ene te Montpellier en de andere te Luik verblijft (schending van alle in het middel aangeduide bepalingen en inzonderheid van artikel 267 van het Burgerlijk Wetboek) :

Over het middel van niet-ontvankelijkheid door verweer tegen het middel opgeworpen en afgeleid uit de onregelmatigheid van de voeging bij de stukken van de rechtspleging voor het Hof, van het rechtsplegingsdossier, «aanvullend dossier van de Rechtbank te Luik en van het Hof van beroep», dat de beslissingen in kort geding bevat waarop het middel steunt en onder meer het arrest van het Hof van beroep te Luik van 20 mei 1969, welk dossier stukken bevat die eiseres niet bij haar voorziening heeft gevoegd en dat door de griffier van het Hof van beroep te Luik, die het onder zich had, aan de griffie van het Hof werd toegezonden na het verstrijken van de termijn van vijf dagen van de dag af van het verzoek om toezending, welke termijn door artikel 723 van het Gerechtelijk Wetboek wordt voorgeschreven :

Overwegende dat artikel 860 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat, wat de verzuimde of onregelmatig verrichte vorm ook zij, geen proceshandeling nietig kan worden verklaard indien de wet de nietigheid ervan niet uitdrukkelijk heeft bevolen ; dat de termijnen, behalve die om een rechtsmiddel aan te wenden, slechts dan op straffe van verval worden bepaald wanneer de wet het voorschrijft ;

Overwegende dat de termijn van vijf dagen bij artikel 723 van het Gerechtelijk Wetboek voorgeschreven voor de toezending, sinds de dag van de ontvangst van het verzoek, van het dossier van de rechtspleging door de griffier die het onder zich heeft aan de griffie van de rechter voor wie een voorziening aanhangig is gemaakt, niet op straffe van nietigheid is bepaald ; dat de te late toezending aan de griffie van het Hof van het dossier van de rechtspleging dat de beslissingen van de gerechten in kort geding bevat, de nietigheid van deze proceshandeling niet heeft meegebracht ;

Dat het middel van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen ;

Over het middel :

Overwegende dat het op 20 mei 1969 in kort geding gewezen arrest, na erop gewezen te hebben dat gedaagde in hoger beroep, thans verweerder, de hoede over het gemeenschappelijk kind vraagt en subsidiair dat het hem elk jaar zou worden toevertrouwd gedurende een tijd die volgens een bepaalde wijze wordt vastgesteld, beslist dat er geen grond bestaat om hem de bewaring over het kind toe te vertrouwen en zich ertoe beperkt de subsidiaire vordering betreffende de regeling van het bezoekrecht in te willigen ;

Overwegende dat het gezag waaronder het kind tot zijn meerderjarigheid of zijn ontvoogding blijft, gedurende het huwelijk, gezamenlijk door de vader en de moeder wordt uitgeoefend en hieruit dus volgt dat wanneer in de loop van de procedure in kort geding betreffende de voorlopige maatregelen waartoe de vordering tot echtscheiding op grond van bepaalde feiten aanleiding kan geven, een van de echtgenoten vraagt dat de hoede over het kind hem zou worden toevertrouwd met uitsluiting van de andere echtgenoot, de beslissing die weigert in te gaan op dit verzoek niet tot gevolg heeft de hoede over het kind alleen aan de andere echtgenoot toe te kennen ;

Overwegende dat het Hof van beroep, dat heeft vastgesteld dat er, in de loop van de procedure betreffende de vordering tot echtscheiding op grond van bepaalde

feiten, geen beschikking in kort geding is geweest waarbij de hoede over het kind aan een van de partijen werd toevertrouwd en ook geen overeenkomst tussen deze partijen omtrent de hoede, zonder de bewijskracht van het arrest van 20 mei 1969 te miskennen, wettelijk heeft beslist dat het bestuur over de persoon en over de goederen van het kind, na de ontbinding van het huwelijk, toekomt aan de echtgenoot — ten deze verweerder — die de echtscheiding heeft verkregen ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 22 februari 1971.

Wnd. voorzitter : M. P. Trousse.

Raadsheren : MM. A. Ligot (verslaggever), Ph. Capelle, J. Closon en R. Janssens.

Advocaat-generaal : M. L. Depelchin.

Voorlopige Hechtenis. — Bevel tot aanhouding verleend zonder dat de verdachte door de onderzoeksrechter ondervraagd is. — Aanhouding. — Bevestiging van het bevel. — Termijn.

In 1968 waren tegen verdachte door de onderzoeksrechter te Luik aanhoudingsbevelen verleend, zonder dat hij vooraf ondervraagd kon worden. Uitgeleverd door de Franse overheid, werd hij te Doornik opgesloten op 1 augustus 1970 en vervolgens te Luik gevangen gezet op 6 augustus 1970.

Krachtens de regel die betreffende de bevelen tot medebrenging vastgelegd is in art. 93 Sv. en die bij analogie toepasselijk is op de bevelen tot aanhouding verleend zonder dat de verdachte ondervraagd is door de onderzoeksrechter, moet deze magistraat bij de aanhouding van een verdachte deze ondervragen binnen 24 uren, te rekenen van het tijdstip waarop hij te zijner beschikking gesteld is. De omstandigheid alleen dat de verdachte, ter gelegenheid van zijn overbrenging uit Frankrijk, alvorens te Luik te worden gevangen gezet voorlopig opgesloten werd te Doornik, verbodt de raadkamer niet de in 1968 uitgevaardigde bevelen tot aanhouding te bevestigen binnen vijf dagen na de ondervraging die had plaatsgehad op 6 augustus 1970.

Bollen t./ O.M.

Gelet op de bestreden arresten, op 20 augustus 1970 door het Hof van Beroep te Luik, kamer van inbeschuldigingstelling gewezen ;

Overwegende dat eiser, na afstand te hebben gedaan van zijn voorziening, de afstand heeft ingetrokken ;

Overwegende dat de bestreden arresten bevestigend beslissen op de beschikkingen waarbij twee tegen eiser verleende bevelen tot aanhouding zijn bevestigd ;

Over het eerste en het tweede middel, het eerste hieruit afgeleid dat de onderzoeksrechter geen akte heeft genomen van het incident dat zich bij de confrontaties aan de Frans-Belgische grens heeft voorgedaan, te weten dat het slachtoffer twee andere personen dan eiser heeft aangewezen als zijn aanvaller en dat aan voornoemde eiser een onderzoek over dit incident is geweigerd ;

het tweede, hieruit afgeleid dat verklaringen van het

slachtoffer tal van tegenstrijdigheden en onwaarschijnlijkheden bevatten en onverenigbaar zijn met de vaststellingen van de deskundigen ;

Overwegende dat deze grieven geen betrekking hebben op de rechtspleging inzake de voorlopige hechtenis ;

Dat de middelen niet ontvankelijk zijn ;

Over het derde middel, hieruit afgeleid dat eiser, die op 1 augustus 1970 werd uitgeleverd, in de gevangenis te Doornik werd opgesloten zonder bevel tot aanhouding tot 6 augustus 1970 terwijl de wet zegt « dat het bevel tot aanhouding binnen vijf dagen aan het toezicht van de raadkamer moet worden onderworpen », en dat hij pas bij de onderzoeksrechter op 6 augustus 1970 is voorgeleid ;

Overwegende dat eiser in de gevangenis te Doornik op 1 augustus 1970 is opgesloten, nadat hij aan de Belgische overheid overgeleverd was door de Franse overheid, ter uitvoering van de uitlevering, door de Franse regering toegestaan op voorlegging van de aanhoudingsbevelen die tegen hem onderscheidenlijk op 26 november 1968 en op 4 december 1968 waren verleend door de onderzoeksrechter te Luik, zonder dat hij vooraf ondervraagd is kunnen worden ;

Overwegende dat, krachtens de regel die betreffende de bevelen tot medebrenging vastgelegd is in artikel 93 van het Wetboek van Strafvordering en die bij analogie toepasselijk is op de bevelen tot aanhouding verleend zonder dat de verdachte ondervraagd is door de onderzoeksrechter, die magistraat bij de aanhouding van een verdachte deze moet ondervragen binnen 24 uren, te rekenen van het tijdstip waarop hij te zijner beschikking gesteld is ;

Overwegende dat de bestreden arresten vaststellen dat eiser in de gevangenis te Luik opgesloten is op 6 augustus 1970 en dat hij op dezelfde dag ondervraagd is door de onderzoeksrechter ;

Overwegende dat de omstandigheid alleen dat, ter gelegenheid van zijn overbrenging uit Frankrijk, hij, alvorens te Luik te worden gevangen gezet, voorlopig opgesloten werd te Doornik, de raadkamer niet verbood de in 1968 uitgevaardigde bevelen tot aanhouding te bevestigen binnen vijf dagen na de ondervraging die had plaatsgegrepen op 6 augustus 1970 ;

dat de bestreden arresten door de beschikkingen van de raadkamer te bevestigen, geen enkele wetsbepaling hebben geschonden ;

Overwegende dat het middel niet kan worden aangenomen ;

En overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen in acht genomen zijn dat de beslissingen overeenkomstig de wet zijn ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorzieningen ;
Veroordeelt eiser in de kosten.

HOF VAN CASSATIE

2e Kamer. — 18 juni 1971.

Wvd. voorzitter : Baron R. Richard (verslaggever).
Raadsheren : MM. P. Trousse, A. Ligot, Ph. Capelle
en J. Closon.

Eerste advocaat-generaal : M. P. Mahaux.

Aanplakbiljetten. — Op voorgevels toegestane reclame. — Voorgevel. — Begrip.

Aanplakbiljetten en andere visuele reclames of publiciteits-

middelen mogen, op de bij art. 4 van het K.B. van 14 december 1959 bepaalde plaatsen, onder meer op of aan weerszijden van sommige door de Koning bepaalde verkeerswegen, slechts worden aangebracht op de zijgevels van de gebouwen of op de voorgevel van de gebouwen die voor handels- of nijverheidsdoeleinden worden gebruikt. Ze mogen op de voorgevel van voornoemde gebouwen of op hun markiezen en terrasoverkappingen slechts worden aangebracht, indien ze uitsluitend betrekking hebben op een in die gebouwen uitgeoefend bedrijf, en onder de andere bij art. 5, 2° gestelde voorwaarden.

Volgens het verslag aan de Koning, dat aan het K.B. voorafgaat, worden met « voorgevels » bedoeld « de naar de straatzijde gerichte gevels die een ingang hebben en/of vensteropeningen ».

De rechter oordeelt op feitelijke en derhalve soevereine wijze dat een gevel naar de straatzijde « gericht » is.

Hermia t./ O.M.

Gelet op het bestreden arrest, op 16 december 1969 door het Hof van beroep te Luik gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 1 en 5 van het koninklijk besluit van 14 december 1959 waarbij regelen werden gesteld op het aanplakken en reclame maken, gewijzigd bij de koninklijke besluiten van 25 november 1960, 28 juni 1963 en 27 februari 1964, 70 en 71 van het Strafwetboek, 195 en 211 van het Wetboek van strafvordering en 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden arrest, met gedeeltelijke bevestiging van het beroepen vonnis, eiser tot een geldboete van 50 frank en in de kosten veroordeelt, om na 10 januari 1964 een reclamebord op de gevel van het pand « L'Europe » te Bastenaken op de hoek van de weg nr. 15 en de axiale weg nr. 4 te hebben aangebracht en te hebben gehandhaafd, op grond dat het vaststaat dat eiser sinds ten minste 10 januari 1964 een reclamebord op een muur van dat pand heeft aangebracht en gehandhaafd ; dat dit gedeelte van het gebouw niet alleen naar de rijkswegen nrs. 4 en 15 is gericht, maar voorzien is van vensters ; dat het derhalve gaat om een voorgevel, daar volgens het verslag aan de Koning dat aan het koninklijk besluit van 14 december 1959 voorafgaat, onder voorgevels moet worden verstaan « de naar de straatzijde gerichte gevels die een ingang hebben en/of vensteropeningen » ; dat beklagde ten onrechte beweert dat bedoeld bord geplaatst is overeenkomstig het bepaalde in artikel 5, 1° van het koninklijk besluit van 14 december 1959, gewijzigd bij koninklijk besluit van 27 februari 1964 ; dat volgens dat artikel, zoals het is gewijzigd, het aanbrengen van publiciteitsborden, onder bepaalde voorwaarden slechts kan gebeuren op de zijgevels en niet op de voorgevels van de gebouwen en dat onder die voorwaarden het niet ter zake dient dat het bestuur van Stedebouw op 27 december 1966 heeft meegedeeld dat bedoeld bord zich niet overeenkomstig de desbetreffende wettelijke bepaling op ten minste 0,50 meter van een vensterrand bevond, en dat het door een kleiner bord moest worden vervangen,

terwijl uit de omstandigheden die de feitenrechters bewezen hebben geacht en volgens welke eiser sedert ten minste 10 januari 1964 een reclamebord op een muur van het pand « L'Europe » te Bastenaken heeft aangebracht en gehandhaafd, dit deel van het gebouw niet alleen naar de rijkswegen nr. 4 en 15 is gericht, maar van vensters is voorzien en het derhalve gaat om een voorgevel in de zin hieraan gegeven in het verslag aan de Koning dat aan het koninklijk besluit van 14 december

1959 voorafgaat, niet kon worden afgeleid dat eiser na 10 januari 1964 de wetgeving betreffende het aanplakken en reclame maken heeft overtreden, daar het aanbrengen of het handhaven van een reclamebord op de voorgevel van een naar rijkswegen gericht pand in geen enkele wettelijke bepaling als misdrijf wordt bestempeld, en de feitenrechters derhalve de aanwezigheid van de bestanddelen van een inbreuk op die reglementering niet wettelijk ten laste van eiser hebben vastgesteld, (overtreding inzonderheid van de artikelen 1 en 5 van het koninklijk besluit van 14 december 1959 waarbij regelen worden gesteld op het aanplakken en reclame maken, gewijzigd bij de koninklijke besluiten van 25 november 1960, 28 juni 1963, 27 februari 1964, en 97 van de Grondwet);

en terwijl het arrest in elk geval in het onzekere laat of het feit dat het bestuur van stedenbouw op 27 december 1966 heeft medegedeeld dat bedoeld bord zich niet overeenkomstig de desbetreffende wettelijke bepalingen op 0,50 meter van een vensterrand bevond, en dat het door een kleiner bord moest worden vervangen, als «niet terzake dienend» wordt verklaard omdat de rechters in hoger beroep geacht hebben dat die omstandigheid voor eiser geen rechtvaardigingsgrond opleverde of omdat die gedraging van het bestuur van stedenbouw een onjuiste interpretatie van de desbetreffende wetten was, wegens welke onzekerheid het Hof zijn toezicht niet kan uitoefenen op de wettelijkheid van de voorgelegde beslissing (schending inzonderheid van artikel 97 van de Grondwet):

Overwegende dat overeenkomstig artikel 5 van het koninklijk besluit van 14 december 1959 waarbij regelen worden gesteld op het aanplakken en reclame maken, gewijzigd bij de koninklijke besluiten van 28 juni 1963 en 27 februari 1964, aanplakbrieven en andere visuele reclames of publiciteitsmiddelen, op de bij artikel 4 van voornoemd koninklijk besluit van 14 december bepaalde plaatsen, onder meer op of aan weerszijden van sommige door de Koning bepaalde verkeerswegen, slechts mogen worden aangebracht op de zijgevels van de gebouwen of op de voorgevel van de gebouwen die voor handels- of nijverheidsdoeleinden worden gebruikt;

Dat, krachtens 2° van genoemd artikel 5 aanplakbrieven en andere visuele reclames op publiciteitsmiddelen op de voorgevel van voornoemde gebouwen of op hun markiezen en terrasoverkappingen slechts mogen worden aangebracht, indien ze uitsluitend betrekking hebben op een in die gebouwen uitgeoefend bedrijf en onder de andere bij die bepaling gestelde voorwaarden;

Dat volgens het verslag aan de Koning, dat aan laatstgenoemd koninklijk besluit voorafgaat, met «voorgevels» bedoeld worden «de naar de straatzijde gerichte gevels die een ingang hebben en/of vensteropeningen»;

Overwegende dat, na gesteld te hebben dat aan eiser ten laste wordt gelegd een reclamebord «Caltex-Boron» op de voorgevel van het pand «L'Europe» te Bastenaken, op de hoek van de rijksweg nr. 15 en de axiale weg nr. 4 te hebben aangebracht of gehandhaafd, het arrest beslist dat eiser een reclamebord op een van vensters voorzien gedeelte van een gebouw en derhalve op de voorgevel van dat gebouw heeft aangebracht of gehandhaafd; dat uit het zinsverband van dat arrest blijkt dat het door het Hof van beroep bedoelde reclamebord het in de telastelegging bedoelde bord «Caltex-Boron» is;

Overwegende dat eiser bij conclusie voor het Hof van beroep heeft doen gelden dat uit de in het debat gebrachte stukken, en meer bepaald uit de foto's blijkt dat het bedoelde reclamebord niet op de voorgevel maar op de zijgevel van het gebouw was aangebracht;

Overwegende dat, na op feitelijke en derhalve soevereine wijze te hebben geoordeeld dat de zijgevel naar de rijkswegen «gericht» is, het arrest aan de hand van

het verslag aan de Koning dat aan het koninklijk besluit van 14 december 1959 voorafgaat, wettelijk beslist dat deze «zijgevel», daar hij van vensters is voorzien, «een voorgevel» is; dat het arrest hieruit afleidt dat eiser ten onrechte beweerde dat bedoeld bord geplaatst was overeenkomstig de bepalingen van het 1° van artikel 5 van het koninklijk besluit van 14 december 1959, gewijzigd bij het koninklijk besluit van 27 februari 1964, welke bepalingen betrekking hebben op het aanbrengen van visuele reclames of publiciteitsmiddelen op de zijgevels van het gebouw;

Overwegende dat, met uitzondering van gevallen die aan deze zaak vreemd zijn, de rijkswegen in de provincie Luxemburg verkeerswegen zijn als bedoeld in artikel 4, letter c van het koninklijk besluit van 14 december 1959, en zulks krachtens artikel 1 2°, van het koninklijk besluit van 1 maart 1960 houdende bepaling van de verkeerswegen waarvoor regelen gesteld worden op het aanplakken en reclame maken, gewijzigd bij het koninklijk besluit van 24 februari 1963;

Overwegende dat het middel niet betwist dat het reclamebord voor de benzine «Caltex-Boron» geen betrekking heeft op het bedrijf dat uitgeoefend wordt in het gebouw «L'Europe» geëxploiteerd als dranksluiterij;

Dat hieruit volgt dat het arrest vaststelt dat dit bord bij inbreuk op artikel 5, 2°, van voornoemd besluit werd aangebracht, en dat het Hof van beroep, in strijd met wat in het eerste onderdeel van het middel beweerd wordt, de bestreden beslissing wettelijk verantwoordt;

Overwegende dat, door te beslissen dat het «onder die omstandigheden», niet ter zake dienend is dat het centraal bestuur van stedenbouw op 27 december 1966 heeft laten weten dat bedoeld bord niet overeenkomstig de desbetreffende wettelijke bepalingen op 0,50 meter van een vensterrand werd aangebracht en dat het door een kleiner bord moest worden vervangen, het Hof van beroep op onduidelijke wijze vaststelt dat uit de door het arrest in overweging genomen feitelijke en juridische gegevens blijkt dat de mening door eiser bij conclusie aangevoerd ten bewijze dat het reclamebord, daar waar het was geplaatst, overeenkomstig de wet was aangebracht, berust op een onjuiste lezing van de reglementering betreffende het aanplakken en reclame maken;

Dat het tweede onderdeel van het middel feitelijke grondslag mist;

En overwegende dat de substantiële of op straffe van nietigheid voorgeschreven rechtsvormen werden nageleefd en dat de beslissing overeenkomstig de wet is;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening;

Veroordeelt eiser in de kosten.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e Kamer. — 15 december 1971.

Voorzitter: M. Holvoet.

Raadsheren: MM. Vroomans en Slachmuylder.

Advocaten: Mrs. R. Bruneel loco P. Hermans en V. De Doncker.

1. Burgerlijke rechtspleging. — **Vordering in kort geding. — Verstek — Verzet. — Hoger beroep tegen het verstekvonniss. — Niet toelaatbaar.**
2. Burgerlijke rechtsvordering. — **Excepties van nietigheid. Nietigheid van de dagvaarding wegens miskennen van de artikelen 40, 55, 1° en 702 Ger. Wb. — Ambtshalve uit te spreken.**

1. De partij die door een beslissing in kort geding bij verstek veroordeeld is, kan naar keuze verzet of hoger beroep aantekenen, maar wanneer zij verzet tegen de beslissing doet, is deze niet meer voor hoger beroep vatbaar (art. 1039 Ger. Wb.).
2. De nietigheid van de inleidende dagvaarding dient ambtshalve uitgesproken te worden wanneer blijkt dat 1) de verplichte vermeldingen van het exploitatieraad aangaande de woonplaats of de verblijfplaats van de gedaagde onjuist waren (art. 702 en 866 § 1, 9°); 2) de wettelijke voorschriften niet werden nageleefd met betrekking tot de betekening van de dagvaarding aan een persoon die in België geen bekende woonplaats of verblijfplaats had, maar waarvan de woonplaats of de verblijfplaats in Duitsland gekend was (art. 40 en 862 § 1, 9°); 3) de termijn van dagvaarding voorgeschreven bij art. 1035 en met 15 dagen verlengd bij art. 55, 1° niet werd nageleefd.

Ofschoon de nietigheid niet door de eerste rechter werd uitgesproken, kan ze niet als gedekt beschouwd worden wanneer ze door de gedaagde in eerste aanleg werd voorgedragen (art. 864, lid 1, Ger. Wb.).

G. t. / D.N.

Overwegend dat het hoger beroep, regelmatig naar vorm, binnen de wettelijke termijn werd ingesteld;

Overwegend dat appellante, bij verzoekschrift neergelegd ter griffie van het Hof op 27 april 1971, hoger beroep heeft ingesteld tegen twee bevelschriften verleend door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen zetelend in kortgeding en bevattende voorlopige maatregelen die betrekking hebben op de vordering tot echtscheiding hangende tussen partijen, meer bepaald:

— het bevelschrift gewezen bij verstek op 13 november 1970 ingevolge de dagvaarding betekend op 5 november 1970;

— het bevelschrift gewezen op 8 maart 1971 op het verzet aangetekend door appellante op 18 februari 1971 tegen het bevelschrift d.d. 13 november 1970;

Wat betreft het hoger beroep tegen het bevelschrift gewezen op 13 november 1970:

Overwegend dat de partij die bij verstek wordt veroordeeld, naar keuze, tegen de beschikking verzet of beroep kan aantekenen, zonder echter tegen dezelfde beschikking een dubbel rechtsmiddel te mogen aanwenden; dat wanneer zij verzet tegen de beschikking doet, deze niet meer vatbaar voor beroep is (art. 1039, lid 4, G.W.); dat tegen de beschikking die op verzet wordt gewezen het hoger beroep toelaatbaar is (Ch. Van Reepinghen, Verslag over de gerechtelijke hervorming, 1964, bl. 405);

Dat het hoger beroep tegen het bevelschrift gewezen op 13 november 1970 niet ontvankelijk is;

Wat betreft het hoger beroep tegen het op verzet gewezen bevelschrift d.d. 8 maart 1971:

Overwegend dat het verzet regelmatig is naar vorm en termijn en de middelen van eiser in verzet inhoudt; dat de ontvankelijkheid ervan niet wordt betwist;

Overwegend dat Geerts, Hendrik, zowel in de akte van verzet als in de akte van beroep de nietigheid van de inleidende dagvaarding vóór enig ander middel heeft opgeworpen;

Overwegend dat de vordering ingesteld werd bij dagvaarding betekend op 5 november 1970 door gerechtsdeurwaarder Maurice Luyten, met standplaats te Borgerhout-Antwerpen, exploitatieraad dat, onder de opgaven vermeld in artikel 702 van het gerechtelijk wetboek, de melding bevat dat de betekening niet kon gedaan worden aan de persoon van Geerts, Hendrik, wonende te Deurne,

Venneborglaan, 128, en dat een afschrift van het exploitatieraad afgegeven werd op het politiecommissariaat overeenkomstig artikel 37 van het gerechtelijk wetboek;

Overwegend dat luidens artikel 35 van het gerechtelijk wetboek, indien de betekening niet aan de persoon kan worden gedaan, zij aan de woonplaats of de verblijfplaats van de geadresseerde dient te geschieden;

Dat onder woonplaats dient te worden verstaan de plaats waar de persoon op de bevolkingsregisters is ingeschreven als hebbende aldaar zijn hoofdverblijf en als verblijfplaats iedere andere gekende vestiging (art. 36 van het gerechtelijk wetboek);

Overwegend dat Geerts, Hendrik, bewijst op 4 juni 1970 bij het gemeentebestuur van de plaats die hij verliet (hij was te Deurne, Venneborgstraat, 182, ingeschreven) uitdrukkelijk te hebben verklaard zich te Porz - Keulen (Duitsland) Amperestrassé, 5, te vestigen, zodat hij op 5 november 1970, datum van de dagvaarding, in de bevolkingsregisters van Deurne niet meer was ingeschreven;

Dat het vaststaat dat hij op 5 november 1970 in België geen gekende woon- of verblijfplaats meer had, maar dat zijn woon- of verblijfplaats in Duitsland was gekend, al is het niet bewezen dat gedaagde, nadat hij uit Deurne is vertrokken, in de bevolkingsregisters in Duitsland inschrijving heeft genomen;

Overwegend dat de beschouwingen ontwikkeld door geïntimeerde nopens de mogelijke niet-overstemming tussen de aangegeven woonplaats in Duitsland en een effectief verblijf aldaar, ter zake niet dienstig kan zijn;

Dat de wet immers uitdrukkelijk de betekening van het exploitatieraad aan de gekende woonplaats of verblijfplaats in het buitenland als geldig beschouwt (art. 40 van het gerechtelijk wetboek);

Overwegend dat de wet bovendien, op straffe van nietigheid van de dagvaarding, aan aanlegster de verplichting oplegde de bij artikel 55 van het gerechtelijk wetboek, verlengde termijn voor de betekening in het buitenland in acht te nemen ten einde aan de geadresseerde de nodige tijd te laten om zijn verdediging doelmatig te verzekeren;

Overwegend dat de akte van rechtsingang ter zake door nietigheid is aangedaan daar de op straffe van nietigheid vereiste pleegvormen en termijnen niet werden nageleefd, meer bepaald:

— dat de verplichte vermeldingen van het exploitatieraad aangaande de woonplaats of de verblijfplaats van de gedaagde onjuist waren (art. 702 en 862 § 1, 9° van het gerechtelijk wetboek);

— dat de wettelijke voorschriften betreffende de betekening van de dagvaarding aan een persoon die in België geen gekende woonplaats of verblijfplaats had, maar waarvan de woonplaats of de verblijfplaats in Duitsland, zijnde een aangrenzend land, was gekend (feit dat kon nagegaan worden bij nazicht van de bevolkingsregisters van de gemeente Deurne) niet werden nageleefd (artikel 40 en 862 § 1, 9° van het gerechtelijk wetboek);

— dat de termijn van dagvaarding voorgeschreven bij artikel 1035 van het gerechtelijk wetboek verlengd met 15 dagen bij artikel 55, 1° van het gerechtelijk wetboek, evenmin werd nageleefd daar op 5 november 1970 gedagvaard werd om te verschijnen in kortgeding op 13 november 1970;

Overwegend dat de nietigheid van de inleidende dagvaarding ambtshalve diende te worden uitgesproken (art. 862, § 2 van het gerechtelijk wetboek);

Dat, alhoewel deze nietigheid door de eerste rechter niet werd uitgesproken, ze niet als gedekt kan aanzien worden daar de gedaagde, thans appellante, ze reeds in eerste aanleg had voorgedragen (art. 864, lid 1, gerechtelijk wetboek);

Overwegend dat de rechter in beroep geen uitspraak kan doen over een rechtsvordering die niet op geldige wijze bij de eerste rechter aanhangig werd gemaakt (R.P. D.R. V° appel en matière civile et commerciale, n° 528) ;

Om deze redenen,

Het Hof, na beraadslaging,

Gelet op artikel 24 der wet van 15 juni 1935 ;
Alle andere, meer omvattende of strijdige conclusies van de hand wijzende als irrelevant ;

Verklaart onontvankelijk het hoger beroep ingesteld tegen het bevelschrift gewezen op 13 november 1970 ;

Ontvangt het hoger beroep ingesteld tegen het bevelschrift gewezen op 8 maart 1971 en verklaart het gergond ;

Bevestigt het bevelschrift gewezen op 8 maart 1971 in zover het verzet gedaan tegen het bevelschrift d.d. 13 november 1970, waartegen verzet, te niet ;

Wijzigende voor het overige : doet het bevelschrift d.d. 13 november 1970, waartegen verzet, te niet ;

Stelt vast dat de dagvaarding betekend op 5 november 1970, zijnde de akte van rechtsingang door nietigheid is aangedaan, zodat hic et nunc over de vordering geen uitspraak dient gedaan te worden ;

Veroordeelt geïntimeerde tot de kosten van beide aanleggen.

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e Kamer. — 25 februari 1972.

Voorzitter : M. Verhegge.

Raadsheren : M.M. Dujardin en Van Wymeersch.

Advocaat-generaal : M. Bonte.

Advocaat : Mr. de Rijke.

Algemene volkstelling, nijverheids- en handelstelling. — Inbreuk op art. 20 van het K.B. van 5 augustus 1970, ter uitvoering van de wet van 2 juni 1856, aangevuld door de wet van 25 mei 1880, beteugeld bij de artt. 22 en 23 van de wet van 4 juli 1962.

Art. 7 van de wet van 2 juni 1856 blijft van toepassing. Krachtens art. 138/15° W.S.V. behoort deze inbreuk tot de bevoegdheid van de politierechtbank.

Gallet - Van Copenolle t./ O.M.

Gehoord (.....)

Overwegende dat de beklaagde en het Openbaar Ministerie tijdig en in rechtsgeldige vorm hoger beroep hebben ingesteld ;

Overwegende dat het Hof de besluiten van het Openbaar Ministerie bijtreedt en overneemt :

« Overwegend dat beklaagde terechtstaat om te Oosten op 2 februari 1971, bij inbreuk op art. 20 van het Koninklijk Besluit van 5 augustus 1970, betreffende de algemene volkstelling en de nijverheids- en handelsinstelling op 31 december 1970 genomen ter uitvoering van de wet van 2 juni 1856, aangevuld bij de wet van 25 mei 1880, als telplichtige niet nauwkeurig en volledig ieder der gevraagde inlichtingen te hebben verstrekt op de daartoe voorziene telformulieren.

« Overwegend dat dit misdrijf beteugeld wordt met de correctionele straffen voorzien bij de artt. 22 en 23 van de wet van 4 juli 1962, waarbij deze wetsbepalingen toepasselijk verklaard werden op de algemene volkstelling voorgeschreven bij de wet van 2 juni 1856 (art. 9) waarvan art. 5 ingetrokken werd (art. 25-4).

« Overwegend echter dat art. 7 van de wet van 2 juni 1856 luidens dewelke de straffen door de politierechtbanken uitgesproken worden niet ingetrokken werd, zodat het bij ontstentenis van enige afwijkende bepaling daarentrent in de wet van 4 juli 1962, in voege gebleven is.

« Overwegend dienvolgens dat deze wanbedrijven krachtens art. 138-15° W.S.V. nog steeds tot de bevoegdheid ressorteren van de politierechtbank. »

(Zie in zelfde zin : Beroep Brussel, 16e Kamer, inzake O. M./ Coveliers Roland en De Block Chantal, 8.12.1971, in kracht van het gewijsde gegaan) ;

Op deze gronden,

Het Hof, rechtdoende op tegenspraak,

Gelet op artikel 24 van de wet van 15 juni 1935 en artikel 211 van het Wetboek van Strafvordering, alsmede op artikel 185 § 2 van voormeld Wetboek,

al deze wetsbepalingen door de heer Voorzitter ter terechtzitting van heden aangeduid ;

Ontvangt de hogere beroepen, erover uitspraak doende : Doet het aangevochten vonnis *teniet*, opnieuw wijzende :

Stelt vast dat de correctionele rechtbank onbevoegd was om van de tenlastelegging te kennen ;

Wijst de zaak terug naar het Openbaar Ministerie ;

Laat de kosten van beide aanleggen gevallen aan de zijde van het Openbaar Ministerie ten laste van de Staat.

ARBEIDSHOF TE BRUSSEL

7e Kamer. — 10 januari 1972.

Voorzitter : M. Coremans.

Raadsheren in sociale zaken : MM. Lambrechts en F. Van Meenen.

Advocaat-generaal : M. J.R. Vervloet.

Advocaten : Mrs. M. De Kock, A. Roosens en A. Claeys.

Ondernemingsraad. — Verkiezing van personeelsafgevaardigden. — 1. Bevoegdheid van de arbeidsgerechten. — Vordering. — Ontvankelijkheid. — 2. Beslissing van stemopnemingsbureau. — Niet bindend. — Onvolmaakt aangebrachte stem. — Geldigheid.

1. De bevoegdheid van de rechter inzake de verkiezing van personeelsafgevaardigden voor de ondernemingsorganen bestaat in het uitoefenen van een jurisdictionele controle op het regelmatig verloop van de kiesverrichtingen, op het exact waarden van de uitgebrachte stemmen, alsmede op het juist verdelen en toewijzen van de mandaten.

De rechter mag zo nodig de uitslag van de verkiezingen verbeteren.

Een vordering die rechtstreeks in verband staat met de ruime bevoegdheid van de rechtbank — in casu een eis tot validering van een stembiljet — is onvankelijk.

2. De beslissingen van de stemopnemingsbureaus zijn niet bindend voor de rechter. Het ontbreken van opmerkingen in het proces-verbaal sluit het controlerecht van de rechter niet uit wanneer de voorziening precies de grond aangeeft waarop zij steunt.

Een onvolmaaktheid in het aanbrengen van een stem heeft slechts de ongeldigheid van de stem tot gevolg indien aangetoond is dat het kennelijk de bedoeling van de kiezer was het stembiljet herkenbaar te maken. Dit is niet het geval indien in de plaats van een bolletje een kruisje in het stemvakje werd aangebracht.

A.B.V.V. t. / Nestor Martin, A.C.V., Coosemans, Van der Slagmolen, Van Herpe en Goossens.

De betwisting betreft de aanwijzing van de vertegenwoordiger van de jonge werknemers in de ondernemingsraad van de N.V. Nestor Martin, in aansluiting op de syndikale verkiezingen die op 13 mei 1971 gehouden werden. Ingaande op de eis van het A.C.V., heeft de arbeidsrechtbank een stembiljet gevalideerd dat door het stemopnemingsbureau ongeldig was verklaard om reden dat de stem in de vorm van een kruisje in het voor de stemuitbrenging bestemde vakje was uitgebracht. In aansluiting daarop heeft de arbeidsrechtbank de aanwijzing van de verkozenen en zijn plaatsvervanger gewijzigd.

Tegen dat vonnis komt het A.B.V.V. in hoger beroep, zowel de ontvankelijkheid als de gegrondheid van de eis betwistende.

Omtrent de ontvankelijkheid meent het A.B.V.V. dat de rechtbank maar bevoegd is om kennis te nemen van een vordering strekkende tot de nietigverklaring van de verkiezingen en dat zij geen onregelmatigheden kan recht zetten om de stemming in overeenstemming te brengen met de werkelijke bedoeling van de kiezers.

De ontvankelijkheid van de eis dient beoordeeld te worden in het licht van de bevoegdheid van de arbeidsrechtbank in zaken van syndikale verkiezingen.

Met de eerste rechter en met de rechtsleer waarheen hij verwijst, die hier als herhaald wordt beschouwd, dient aanvaard te worden dat de jurisdictionele bevoegdheid ruimer is dan het al dan niet nietigverklaren van de verkiezingen. Het is juist dat de rechter zich niet in de plaats van de kiezer kan stellen, doch wanneer hij een door het stemopnemingsbureau ongeldig geacht stembiljet geldig verklaart, dan stelt hij zich genedele in de plaats van de kiezer doch verbetert hij een beslissing van het stemopnemingsbureau, waarvan hij het onjuist karakter erkent, om zo doende, voortgaande op de duidelijkheid van de stem, de uitslag van de stemming in overeenstemming te brengen met de ware bedoeling van de kiezer.

Daarmee blijft de rechter binnen de grenzen van zijn bevoegdheid, die is het uitoefenen van een jurisdictionele controle op het regelmatig verloop van de kiesverrichtingen, op het exact waarderen van de uitgebrachte stemmen en op het juist verdelen en toewijzen van de mandaten, en voegt hij zich naar de rechtspraak van de Raad van State in zaken van gemeenteraadsverkiezingen, welke rechtspraak, behoudens andersluidende wetteksten, wat hier niet het geval is, steeds als richtinggevend is beschouwd voor de beoordeling van de geldigheid van de syndikale verkiezingen en die de rechter de bevoegdheid toemeet zo nodig de uitslag van de verkiezingen te verbeteren. (Zie o.m. Raad van State, Gemeenteraadsverkiezingen Woutersbrakel, nr. 11.108 van 12 maart 1965 en Gemeenteraadsverkiezingen Merelbeke, nr. 6926 van 3 maart 1959).

Uit de voorgaande overweging volgt dat de eis, die duidelijk het motief aanwijst waarop het verhaal op de arbeidsrechtbank steunt en in onmiddellijk en rechtstreeks verband staat met de beslissing die, zoals hiervoren uiteengezet, onder jurisdictionele controle staat, door de eerste rechter terecht ontvankelijk is verklaard, zelfs al vordert die eis niet uitdrukkelijk de nietigverklaring van de betrokken verkiezingen.

Meer inzonderheid wat betreft de bevoegdheid van de rechter om te oordelen over de beslissing van het stemopnemingsbureau een onvolmaakte stem ongeldig te verklaren, mag worden aanvaard dat, wanneer de wet de rechter bevoegd heeft gemaakt om uitspraak te doen over de geldigheid van de syndikale verkiezingen, behoudens andersluidende wetteksten tot de bevoegdheid van die rechter behoort, het recht om te oordelen ook over de regelmatigheid van de beslissingen die op de eigenlijke kiesverrichtingen gevolgd zijn. Ter zake is er geen

tekst die de beslissingen van de stemopnemingsbureaus bindend maakt voor de rechter. Het beoordelen van de regelmatigheid van de desbetreffende beslissing tot ongeldigheidsverklaring van de stem, is dienvolgens te beschouwen als een natuurlijk voortvloeisel van de taak die door de wet aan de rechter is opgedragen. Die taak mag ook niet afhankelijk worden gesteld van het feit dat al dan niet opmerkingen omtrent bedoelde beslissing in het proces-verbaal van het stemopnemingsbureau zijn gemaakt. Opmerkingen duiden uiteraard op een betwisting en brengen dienovereenkomstig het bewijs van onenigheid. Het ontbreken van opmerkingen in het proces-verbaal sluit evenwel het controlerecht van de rechter niet uit wanneer, zoals in deze zaak, verzoeker precies de grond aangeeft waarop zijn verhaal op de rechter steunt. De klachten die op 25 en 26 mei 1971 door het A.C.V. bij de arbeidsrechtbank ingediend werden, hebben niet de aard van een loutere bewering die onvoldoende is om het vermoeden van regelmatigheid dat uit het proces-verbaal der stemverrichtingen volgt, ongedaan te maken, vooral niet wanneer de juistheid van de bewering gemakkelijk kan nagegaan worden door een nazicht van de ongeldig verklaarde stembiljetten, welk nazicht door het Arbeidshof is gedaan. (Met betrekking tot de gemeenteraadsverkiezingen, zie Raad van State, Gemeenteraadsverkiezingen Louveigné, n° 6942 van 5 maart 1959 en F. Debaedts, Gemeenteraadsverkiezingen, in Administratief Lexicon, 1964, nr. 244).

Ten gronde meent het A.B.V.V. dat de betwiste stem, die in de vorm van een kruisje uitgebracht is en niet in de vorm van een bolletje, het stemmingsgeheim schaaft doordat de anonimiteit van de kiezer niet gewaarborgd is; volgens het A.B.V.V. zou de stem dienvolgens met reden ongeldig verklaard zijn.

De eerste rechter heeft bedoelde stem beschouwd als een onvolmaaktheid in de zin van artikel 44, 5°, tweede lid, van het koninklijk besluit van 18 februari 1971 tot regeling van de ondernemingsraden. Een kruisje in het daartoe bestemde vakje is inderdaad geen duidelijk merkteken dat op zichzelf volstaat om de kiezer herkenbaar te maken. Het is een onvolmaaktheid die niet de ongeldigheid met zich brengt, tenzij aangetoond is dat het kenmerk in de bedoeling van de kiezer heeft gelegen het stembiljet herkenbaar te maken, welk bewijs niet geleverd is. Het middel mist dus grond.

Geen partij betwist dat de geldigverklaring van kwestige stem niet het gevolg zou hebben dat daaraan door de eerste rechter verbonden is. Op dat punt moet dan ook niet verder worden ingegaan.

Wat het door het A.C.V. naar voren gebracht middel betreft naar luid waarvan door het verstrijken van de termijn het Arbeidshof geen uitspraak meer kan doen, moet worden opgemerkt, vooreerst dat het hoger beroep tijdig ingediend is, vervolgens dat de wet de termijn van 60 dagen, bedoeld in artikel 57 van het reeds vermeld koninklijk besluit van 18 februari 1971, niet als een termijn van verval heeft uitgedrukt en dat er geen aanwijzing is die toelaat genoemde termijn als zodanig te beschouwen.

Om deze redenen,

Het Arbeidshof,

Gehoord de heer J. R. Vervloet, advocaat-generaal, in zijn eensluidend advies;

Alle andersluidende of meeromvattende besluiten als niet dienend of niet gegrond afwijzende;

Ontvangt het hoger beroep, verklaart het ongegrond, bevestigt dienvolgens het vonnis waartegen beroep.

NOOT. — Zie ook: Arbeidsrechtbank te Brugge 16 juli 1971, R.W. 1971-72, 765 met noot J. R. R.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE GENT

2e Kamer. — 30 juni 1967.

Voorzitter : M. De Vriendt.

Rechters : MM. Nuytinck en De Knibber.

Advocaten : Mrs. L.J. Martens, D. Wostyn en M. Lesthaeghe

Arbeidsongevallen. — Zeelieden. — Ongeval bij het uitvoeren van een verplichting die door public relations geboden was.

De ontvangstgerechtigde van een lading machine-onderdelen, vaste klant van de rederij, was in een Zuidamerikaanse haven aan boord gegaan om de lossingsoperaties met de eerste stuurman te bespreken ; hij werd door de kapitein uitgenodigd om die dag aan boord te komen dineren in gezelschap van het scheepscommando ; na het diner nodigde hij het hele gezelschap uit om een verfrissing te gaan nemen in zijn hotel ; bij een ongeval tijdens de rit daarheen liep de stuurman zware letsels op.

Op het ogenblik van het ongeval handelde de stuurman in het kader van de verplichtingen die hem door de gewone public relations in maritieme zaken waren geboden. Door het uitvoeren van die verplichting nam hij een taak op zich die het schip of de zeetocht dienstig was. Het ongeval dient beschouwd te worden als een arbeidsongeval in de zin van art. 1 van de wet van 30 december 1929.

Baetsle t. / Gemeenschappelijke Kas voor de Koopvaardij.

Gezien de stukken, o.m. de regelmatige uitgiffen van :

— het tussenvonnissen gewezen door de Vrederechter van het vierde kanton te Antwerpen d.d. 24 maart 1965 en het P.V. van het getuigenverhoor d.d. 17 april 1965, in uitvoering van voormeld tussenvonnissen gehouden ;

— het aangevochten vonnis op tegenspraak gewezen door de Vrederechter van het vierde kanton te Antwerpen, d.d. 5 augustus 1965 ;

— het vonnis op tegenspraak gewezen door de rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen, zetelend in graad van beroep d.d. 21 maart 1966 ;

— het arrest van het Hof van Cassatie d.d. 2 december 1966 dat het bestreden vonnis vernietigt en de zaak verwijst naar de rechtbank van eerste aanleg te Gent ;

Overwegende dat het hoger beroep tijdig en regelmatig werd ingesteld ;

Overwegende dat de oorspronkelijke eis strekte tot het bekomen ten laste van huidige geïntimeerde, verzekeraarster-wet en oorspronkelijke verweerster van de wettelijke vergoedingen voorzien door de wet van 30 december 1929 betreffende « de vergoeding der schade voortspruitend uit de arbeidsongevallen overkomen aan zeelieden », ingevolge een ongeval overkomen aan huidige appellant, oorspronkelijke eiser, waarvan het relaas aan de hand van de overgelegde stukken als volgt kan worden weergegeven ;

— dat appellant in dienst van de N.V. Continental Lines, op 2 maart 1964 in functie was als eerste stuurman aan boord van het schip M.S. Tecum Uman, dat in de haven van Mathias de Galves in Guatemala gemeerd lag ;

— dat een lading stukgoed, nl. machine-onderdelen, bestemd was voor de heer Paul Conrad, vaste klant van de N.V. Continental Lines ;

— dat deze bestemming die wegens bijzondere redenen ten spoedigste over deze lading wilde beschikken, zich op de vermelde dag, rond 15 uur met dit doel aan boord van het schip heeft begeven en besprekingen

heeft gevoerd met appellant wiens taak het was, als eerste officier, zich met de ladings- en lossingsoperaties en hiermede verband houdende vraagstukken bezig te houden tijdens het verblijf van het schip in de haven ;

— dat de heer Conrad, tijdens dit bezoek, door de gezagvoerder kapitein Swings, werd uitgenodigd om dezelfde dag het avondmaal aan boord te nemen in gezelschap van het scheepscommando ;

— dat na rond 19 uur het avondmaal aan boord genoten te hebben, op verzoek van de heer Conrad om een verfrissing te gaan nemen in zijn hotel te Puerto Barrios, gans het gezelschap rond 22 uur, plaats nam in diens wagen Chevrolet ;

dat de heer Conrad bij de splitsing van de weg van Guatemala City en Puerto Barrios zijn draai te snel en te laat nam en met de wagen tegen een paal reed, tengevolge waarvan appellant zeer ernstig werd gekwetst ;

Overwegende dat geïntimeerde, na tijdig aangifte van het ongeval te hebben gekregen, enige tijd heeft gewacht alvorens haar standpunt bekend te maken en uiteindelijk heeft geweigerd het ongeval als een arbeidsongeval in de zin van de wet te beschouwen ;

dat zij steeds de stelling heeft voorgehouden dat het verkeersongeval zou gebeurd zijn tijdens een pleziertochtje dat appellant op eigen risico zou hebben ondernomen ;

Overwegende dat het verkeersongeval met de eruit voortspruitende arbeidsonbekwaamheid van appellant slechts als een arbeidsongeval kan aangezien worden indien het de kenmerken vertoont nl. van ongeval overkomen hetzij aan boord, hetzij buiten boord, in de loop van een voor de dienst van het schip of van de zeetocht ondernomen of bevolen werk of taak (art. 1 wet 30 december 1929) ;

Overwegende dat in onderhavig geval, waar de appellant er over akkoord is dat het niet gaat over een bevolen werk of taak, de vraag zich stelt of hij op het ogenblik van het ongeval buiten boord een werk of taak ondernomen had voor de dienst van het schip of de zeetocht ;

Overwegende dat bij het beoordelen van deze feitenkwestie rekening dient te worden gehouden met het feit dat de omstandigheden waarin een eerste stuurman van een zeeschip, gemeerd in een kleine tropische haven zich bevindt, een vergelijking met de gewone regelen van het dienstverband uitsluiten ;

Overwegende dat niet kan ontkend worden dat uit de rechtstreekse contacten die, inzonderheid in kleinere plaatsen zoals Mathias de Galves, tussen de eerste stuurman en de ontvanger van de lading een normaal verschijnsel zijn, zoals in casu het geval was, verplichtingen van « public relationship » ontstaan ;

Overwegende dat zulkdanige verplichtingen in alle koopvaardijvloeten gangbaar zijn en dat, in hun onderlinge concurrentiestrijd, door alle rederijen pogingen worden ondernomen om via het scheepscommando goede banden met de cliënteel te onderhouden ;

dat dergelijke verplichtingen blijken uit de attesten waarnaar appellant verwijst en die door geïntimeerde niet worden ontkend ;

Overwegende dat uit de gegevens der zaak de rechtbank de overtuiging put dat appellant op het ogenblik van het ongeval handelde in het raam van de verplichtingen die hem door de gewone public relations in maritieme zaken waren geboden en dat hij door het uitvoeren van deze verplichting een taak op zich had genomen die het schip of de zeetocht dienstig was ;

Overwegende immers dat de aanleiding van de fatale autotocht gelegen is in de uitnodiging van de heer Conrad, belangrijk cliënt van de rederij, om een verfrissing te gaan nemen in zijn hotel te Puerto Barrios, op enkele

kilometer van de kleine havenstad Mathias de Galves gelegen ;

Overwegende dat niet uit het oog mag worden verloren dat de appellant, in zijn hoedanigheid van eerste stuurman samen met de twee andere officieren, door een belangrijk cliënt uitgenodigd om een glas te drinken, om feitelijke, psychologische en deontologische redenen, niet heeft moeten of kunnen weigeren op dit verzoek in te gaan ;

Overwegende dat alle andere beschouwingen nopens het reismotief w.o. een mogelijke ontmoeting van de agent van de rederij, nl. de heer Mendeles, in het hotel van de heer Conrad of nopens de samenstelling van het gezelschap terzake irrelevant zijn ;

Overwegende dat op grond van voornoemde feitelijke omstandigheden de houding van appellant niet anders kan worden geïnterpreteerd dan als deze van een persoon die zich bevindt in de voorwaarden van art. 1 van de wet van 30 december 1929 ; dat aldus het ongeval op 2 maart 1964 te Mathias de Galvez, Guatemala, aan appellant in de loop en tengevolge van de uitvoering van de arbeids-overeenkomst is overkomen en te wijten is aan een risico inherent aan zijn beroep ;

Overwegende dat appellant heeft aangeboden de door hem gestelde feiten door alle rechtsmiddelen, getuigen inbegrepen, te bewijzen, dat zijn bewijsaanbod overbodig is geworden ;

Overwegende dat thans reeds vaststaat dat de gevolgen van het arbeidsongeval zeer zwaar zijn en het slachtoffer sedert de dag van het ongeval volledig werkonbekwaam en bovendien geheel hulpbehoevend is geweest spijts de medische tussenkomsten en de orthopedische middelen die hem werden verschaft ;

Overwegende dat appellant uit hoofde van verplegingskosten, vervoer, pharmaceutische en medische kosten ten provisionele titel betaling vordert van een bedrag van 239.540 fr., te verhogen met de vergoedende interesten van 2 maart 1964 af ;

dat hij vestiging van een kapitaal voor orthopedische schoenen vordert ten belope van 1 fr., onder voorbehoud van verhoging tijdens het verder geding ;

dat hij de wettelijke vergoedingen vordert voor een tijdelijke en blijvende volledige werkonbekwaamheid aan 150 % op een basisloon van 180.240 fr. ;

Overwegende dat gelintimeerde de voor de werkonbekwaamheid gevorderde bedragen alsmede het quantum van de onkosten van verpleging betwist : dat anderszijds partijen akkoord gaan over het bedrag van het basisloon ;

Overwegende nochtans, dat, gelet op de onkosten van verpleging die appellant volgens overgelegde bescheiden tot op heden heeft voorgeschoten, een vergoeding van 150.000 fr. ten provisionele titel toewijsbaar is ; dat vooraleer te beslissen over het overige, deskundige voorlichting zich opdringt ;

Op die gronden,

De rechtbank,

Alle strijdige conclusies van de hand wijzend als niet gegrond ;

Gelet op de artikelen 2, 24, 34, 37 en 41 der wet van 15 juni 1935 ;

Ontvangt het hoger beroep ;

Verklaart het gegrond ;

Doet het bestreden vonnis te niet en opnieuw wijzend ;

Zegt voor recht dat de appellant op 2 maart 1964 het slachtoffer was van een ongeval overkomen in de loop van en ten gevolge van de uitvoering van de arbeids-overeenkomst.

Vooraleer ten gronde te beslissen,
Stelt aan als deskundigen (.....)

NOOT. — Het bovenstaande vonnis werd uitgesproken na verwijzing door Cass., 2 december 1966, Arr. Cass. 1967, 434, Pas. 1967, I, 420.

Verg. Cass. fr., 24 juni 1971, Dalloz, 1971, 652, en de rechtspraak die geciteerd wordt in de noot van A.D., « L'accident du travail ou de trajet survenu à l'occasion d'activités pseudo-professionnelles ».

C.

VREDEGERECHT TE BORGERHOUT

24 maart 1972.

Vrederechter : Mevr. M. Verrijcken.

Advocaten : Mrs R. Posenaer en J. Van den Heuvel

Faillissement van verzekeringsmaatschappij. — Opvoeding van vervallen premie door de curator. — Verbreking van de verzekeringsovereenkomst. — Premie vervallen voor de verbreking verschuldigd. — Geen exceptio non adimpleti contractus. — Deelbaar karakter van de premie. — gevolgen.

Het faillissement van een verzekeringsmaatschappij heeft niet voor gevolg dat de verzekeringsovereenkomst de plano wordt verbroken. Ook wanneer de verzekerde geen borgstelling geeft heeft tot zekerheid van de uitvoering van de verplichtingen van de verzekeraar is hij gerechtigd de verbreking van de overeenkomst te vorderen.

De premie vervallen vóór de datum van de verbreking is in haar geheel verschuldigd en de verzekerde is niet gerechtigd de exceptio non adimpleti contractus op te werpen.

De verzekeringspremie is deelbaar. Wanneer zij vervallen is vóór het faillissement is zij verschuldigd voor het gehele jaar en het behoort de verzekerde een schuld-vordering bij de curator in te dienen om terugbetaling te bekomen van het niet opgeslorpt gedeelte van de door hem te betalen premie.

Faillissement N.V. Belfort t./ Meseure.

A. Hooftdeis :

Het is algemeen bekend dat de N.V. Belfort, bij vonnis van 11 januari 1968 in falings werd verklaard en dat de staking van betalingen per 11 juni 1967 werd vastgesteld bij vonnis van 29 juli 1968.

De premie, voorwerp van het huidig beding, is verschuldigd, in uitvoering van een overeenkomst rechtsgeldig aangegaan vóór de staking der betalingen, nl. op 28 december 1965 en is vervallen op 1 januari 1968, dus tien dagen vóór het vonnis van falings.

Verweerder werpt op, dat hij gemachtigd was de premie, die nooit eerder werd opgeëist, tenzij voor het eerst op 28 oktober 1970, in te houden, omdat de verzekeringsovereenkomst onbestaand, minstens nietig, minstens ontbonden was sinds 1 januari 1968, minstens sinds 11 januari 1968, en hij vordert dan ook dat Wij zulks zouden vaststellen.

I. Weerslag van de falings op het bestaan van de verzekeringsovereenkomst :

Aangezien, ingevolge het opgeworpen verweermiddel,

in de eerste plaats dient nogegaan welk de weerslag van de faling van de verzekeraar is op de bestaande verzekeringsovereenkomst.

Het staat vast dat door de faling de verzekeringsovereenkomst niet de plano wordt verbroken.

Het probleem wordt uitdrukkelijk geregeld door art. 29 van de wet van 12 juni 1874, al is er dan geen unanimité betreffende de exacte interpretatie van de toepassingsmogelijkheden ervan.

Volgens sommigen kan de verzekerde borgstelling tot zekerheid voor de uitvoering van de verplichtingen van de verzekeraar eisen en kan hij pas de verbreking (« Résiliation » in de Franse tekst) vorderen, zo deze borgstelling wordt geweigerd ;

Deze thesis impliceert dus dat de verzekerde geen verbreking kan eisen zo hij niet eerst borgstelling vroeg en evenmin zo hij de gevraagde borg bekomt (o.a. Van de Putte : « Handboek voor verzekeringen en verzekeringsrecht », p. 137 ; Lahoux : « Traité des Assurances terrestres en droit belge », 1944, numéro 215 ; Van Gompel : « Gevolgen van het faillissement van de verzekeraar op het verschuldigd zijn van de premie die reeds vervallen was in « De Verzekering » (B.A.), 1971, aflevering 220, p. 392).

Volgens andere auteurs heeft de verzekerde de keuze ofwel borgstelling te eisen, ofwel verbreking te vorderen (Les Nouvelles : « Traité général des assurances terrestres », 1966, numéros 544-546).

Het wordt echter niet betwist dat de curatoren zelf geen borgstelling hebben aangeboden ; dit zou hen trouwens onmogelijk zijn geweest o.a. omdat het K.B. van 25 januari 1968 de erkenning van de *n.v. Belfort* en de toelating tot afsluiten van verzekeringscontracten inzake burgerlijke aansprakelijkheid motorvoertuigen, had ingetrokken.

Weliswaar had verweerder borgstelling kunnen vorderen, wat hij niet deed, element waarover geen betwisting bestaat. Dit ontnemt verweerder echter niet het recht om thans toch de verbreking van de overeenkomst te vorderen, zoals hij het in conclusie doet.

Het past inderdaad in casu art. 29 van de wet van 11 juni 1874 te interpreteren in het licht van de strenge voorschriften die voor de autovoerders voortvloeien uit de wetgeving die hen verplicht hun burgerlijke aansprakelijkheid te laten dekken door een geldige verzekeringsovereenkomst, op straffe van penale vervolgingen en strenge sancties.

Sinds de openbare opinie ervan was ingelicht dat een faling van de *N.V. Belfort* onontkomelijk was geworden, ontstond er bij de verzekerden een grote verwarring, een gewettigd gevoel van rechtsonzekerheid dat zijn paroxysme bereikte bij het bericht van de faling, gevolgd door een mededeling van het Departement van Economische Zaken, waarin de aandacht van de verzekerden werd gevestigd op het onzeker karakter van de dekking van hun burgerlijke aansprakelijkheid door de gefaalde en waarin zij er werden toe aangezet zo spoedig mogelijk bij een ander verzekeraar een rechtsgeldig contract af te sluiten ;

In die omstandigheden kon redelijkerwijze niet verwacht worden van de verzekerden, dat deze de curatoren eerst uitnodigden hen mede te delen of ze al dan niet borgstelling zouden verlenen (Répertoire Pratique de droit belge - Complément 1969 - V°, Assurances terrestres, n° 252), maar is het integendeel begrijpelijk dat zij er vooral om bekommerd waren een nieuwe rechtsgeldige overeenkomst af te sluiten.

Verweerder vraagt dus terecht, bij toepassing van art. 29, dat Wij de verbreking van de overeenkomst zouden vaststellen.

De verzekeringsovereenkomst is verbroken per 11 januari 1968.

II. Exceptio non adimpleti contractus :

Nu het is verworven dat de verzekeringsovereenkomst sinds 11 januari 1968 verbroken is, dus na de vervaldatum van de laatste verschuldigde premie, stelt zich de vraag of verweerder mag weigeren deze premie in te houden, op basis van de *exceptio non adimpleti contractus*.

Verweerder roept inderdaad de twee volgende elementen in, als basis van de door hem opgeworpen *exceptio non adimpleti contractus* :

1° vermits de staking van betaling reeds werd vastgesteld op 11 juni 1967, is het bewezen dat de *N.V. Belfort* reeds lang vóór de faling en dus vóór het vervallen van de litigieuze premie, haar verbintenissen niet nakwam.

Zo de insolventie, die de openbare opinie vermoedde, van probabiliteit in zekerheid werd omgezet door het vonnis van faling van 29 juli 1968, impliceert zulks echter nog niet het bewijs van een effectieve wanprestatie in hoofde van de verzekeraar met betrekking tot de contractuele relatie met de verzekerde (verweerder).

Om een *exceptio non adimpleti contractus* te kunnen opwerpen, is het bewijs van een effectieve contractuele wanprestatie vereist, *quod non*, in casu.

2° Anderzijds roept verweerder in dat na de vervaldag van de premie, de *N.V. Belfort* geen dekking meer kon verstrekken vanwege de intrekking van de vergunning bij K.B. van 25 januari 1968 en enkel dekking werd verstrekt door het Gemeenschappelijk Waarborgfonds in uitvoering van de wet van 24 december 1968 en binnen de perken ervan (o.a. mits een vrijstelling van 10.000 fr. lastens verzekerde).

Door de faling werden alle ongevallen, onder voorbehoud van diegene gevisieerd door de wet van 24 december 1968, opgenomen in het passief, krachtens de principes van de faling ; verweerder kan dus niet beweren dat er geen dekking meer was.

Wellicht bedoelt verweerder dat, door de pondsgewijze verdeling van het actief verwezenlijkt door de curatoren enerzijds en door de vrijstelling voorzien door de wet van 24 december 1968 anderzijds, de dekking niet meer integraal werd gewaarborgd, hetgeen vanzelfsprekend juist is ; maar dit maakt nog geen effectieve contractuele wanprestatie uit in hoofde van de verzekeraar met betrekking tot de contractuele relatie tussen hem en de verzekerde. Het is inderdaad een juridisch onvermijdelijk gevolg van de toepassing van de regels van de likwidatie ener faling op een verzekeringsovereenkomst, getemperd in een zekere mate door de wet van 24 december 1968.

Het feit dat verweerder het onlogisch en onbillijk acht — wat Ons niet bevreemdt — dat hij wettelijk verplicht zijnde om een verzekeringsovereenkomst af te sluiten, *conditio sine qua non* om een motorvoertuig reglementair in het verkeer te kunnen inschakelen, verplicht blijft de premie te betalen, zelfs als het blijkt dat de verzekeraar maar een dubieuze solvabiliteit, ondanks controle van overheidswege, behoudt, en hij, de verzekerde, het risico loopt zijn recht op integrale dekking te zien verdwijnen, doet vanzelfsprekend niets af aan zekere juridische evidenties, gevolg van de juiste toepassing van bestaande rechtsregels. Alleen de wetgever heeft de bevoegdheid om over de opportuniteit van een eventuele wijziging van oplossing te beslissen (cf. de wet van 24 december 1968).

Hieruit volgt dat verweerder dus ten onrechte van een *exceptio non adimpleti contractus* gewaagt, vermits hij

geen effectieve wanprestatie in zijn contractuele relaties met de gefaalde bewijst.

Ware er wel het bewijs van wanprestaties, quod non, dan zou de exceptio echter nog niet kunnen onthaald worden, omdat art. 1184 B.W. geen toepassing kan vinden op de kanscontracten waaronder de verzekeringsovereenkomsten behoren (De Page, II, n° 880-881).

Verweerder vergist zich inderdaad als hij beweert dat Prof. De Page voorhoudt dat 'in een verzekeringsovereenkomst deze exceptio wel zou kunnen worden opgeworpen krachtens art. 1184 B.W.; deze auteur maakt immers een duidelijk onderscheid tussen enerzijds de exceptio non adimpleti contractus die *uitdrukkelijk* in een overeenkomst — en ook in een verzekeringsovereenkomst — kan worden bedongen (een toepassing ervan is de schorsing van het contract bij niet betalen van de premie), hypothese die door verweerder uiteraard niet wordt geïllustreerd in zijn conclusie, en anderzijds de stilzwijgende conditio non adimpleti contractus van art. 1184 B.W., die in een verzekeringsovereenkomst niet aan bod komt.

De meerderheid van de Rechtspraak past trouwens het principe volgens hetwelk art. 1184 B.W. niet toepasselijk is op verzekeringsovereenkomsten, toe (Réper. Prat. Droit Belge, V^o, Assurances terrestres, n° 247, par. 1 - Rechtspraak geciteerd door Van Gompel B.A., cit., p. 383; Contra: Réper. Prat. Droit Belge - ibidem, n° 247, par. 2 - Van Gompel - ibidem, p. 384).

III. Ondeelbaarheid van de premie :

Vermits het vaststaat enerzijds dat de overeenkomst verbroken is per 11 januari 1968, en anderzijds dat de premie vervallen op 1 januari 1968 verschuldigd is, stelt zich het probleem of de premie in haar geheel verschuldigd is, dan wel pro rata temporis (11/365).

Alzo wordt het probleem van het al dan niet ondeelbaar karakter van de premie gesteld.

Sinds het Arrest van het Hof van Cassatie van 30 november 1944 (Pas., 46/1/501) is het verworven dat de ondeelbaarheid van de premie niet behoort tot de essentie van de verzekeringsovereenkomst.

De rechtspraak en rechtsleer hebben alvorens dit Arrest tussenkwam (Picard en Besson « *Traité général des Assurances terrestres*, 1938, I, n° 183 - Lahoux, op. cit., n° 133 en ss) en sinds dit Arrest aanvaard dat de premie als deelbaar dient beschouwd, tenzij de ondeelbaarheid conventioneel werd bedongen (Van Ryn « *Principes de droit commercial* », IV, 1965, n° 2451 en referten geciteerd in R.P.Dr.B. V^o, Assurances terrestres, n° 214 en n° 247 in fine).

Bij het typecontract wordt de deelbaarheid, alhoewel slechts voor bepaalde hypothesen uitdrukkelijk bedongen, als de regel beschouwd (Wauthier « *L'Assurance automobile obligatoire* », 1957, p. 176).

De premie is in casu dus deelbaar.

Het is trouwens onbegrijpelijk dat aanleggers q.q. thans het deelbaar karakter van de premie betwisten, daar waar zij bij brief van 28 oktober 1970 verweerder aanmaanden de integrale premie van 4.486 te vereffenen, doch vermeldten dat het niet opgeslorpte gedeelte in de faling kon worden ingediend; alzo hebben aanleggers q.q. zelf toegegeven dat ze de premie als deelbaar beschouwden.

Daar de premie vervallen is sinds 1 januari 1968, is zij inderdaad integraal verschuldigd voor het hele jaar, want deze schuldvordering is ontstaan vóór de faling en behoort tot het actief van de massa; het behoorde verweerder, zoals terecht door aanleggers q.q. gesuggerd in hun brief van 28 oktober 1970, een schuldvordering in te dienen om terugbetaling te vorderen van het niet opgeslorpt gedeelte van de door hem te betalen premie.

Indien Wij de eis lastens verweerder niet integraal inwilligden, doch enkel pro rata tot aan de verbreking, dan zou de gelijkheid tussen de schuldeisers van de faling inderdaad niet geëerbiedigd zijn.

B. Tegeneis :

De gegrondheid van de hoofdeis impliceert dat deze niet tergend noch roekeloos was;

De tegeneis is dus ongegrond;

Om deze redenen,

Wij, Mevr. M. Verrycken, Vrederechter van het kanton Borgerhout, tegensprekelijk beslissende, alle andere en strijdige besluiten verwerpend,

Verklaren de verzekeringsovereenkomst nummer 825029, afgesloten tussen de N.V. Belfort en verweerder, ter dekking van diens burgerlijke aansprakelijkheid inzake motorvoertuigen, verbroken per elf januari 1968.

Verklaren de eis gegrond en veroordelen verweerder om aan aanleggers q.q. te betalen de som van 4.486 fr., bedrag vermeerderd met de gerechtelijke intresten en de gedingkosten, deze laatste tot heden berekend op 881 fr., plus 550 fr. voor rechtsplegingsvergoeding op basis van art. 1022 G.W.

Verklaren de tegeneis ontvankelijk doch ongegrond;

Wijzen dienvolgens verweerder ervan af, en veroordelen hem tot de gedingkosten ervan; veroordelen verweerder tevens aan aanleggers q.q. een rechtsplegingsvergoeding te betalen van 550 fr., op basis van art. 1022 G.W.

NOOT. — In andere zin: Vredegerecht Aalst, 7 april 1971, R.W. 197172, kol. 538; Vredegerecht Kontich, 8 maart 1971, R.W. 1970-71, kol. 1.435 en Vredegerecht Deurne, 29 maart 1971, R.W. 1970-71, kol. 486.

EUROPEES RECHT

Weekoverzicht van de Europese Gemeenschappen

(Week 6 - 10 maart 1972)

N° 3/72

Zaak 42/71 - *Landbouwmarkten, koersschommelingen, recht van particulieren om tegen een gemeenschapsverordening op te komen - Arrest van het Hof.*

Daar voor de landbouwmarkt verstoringen dreigden door het aanzienlijk verschil tussen de reële en de officiële wisselkoers van de Duitse mark had de Raad van de Europese Gemeenschappen de Lid-Staten, waaronder de Bondsrepubliek Duitsland, gemachtigd compenserende bedragen te heffen bij invoer van granen en te verlenen bij uitvoer van granen. Granen en graanprodukten zijn opgenomen in het gemeenschappelijk douanetarief, doch volgens een Duitse vennootschap is de lijst van produkten waarvoor de compenserende maatregelen gelden, onvolledig. Zo had zij bij invoer van maïs uit derde landen het compensatiebedrag moeten betalen, maar toen zij later gerstprodukten (gerst-vlokken en brouwgries) naar Denemarken en Polen exporteerde, had zij geen enkele compensatie ontvangen, omdat de betrokken produkten volgens de Commissie daarvoor niet in aanmerking kwamen. Zij verzocht de Commissie de lijst van produkten, die voor compensatieverlening bij uitvoer in aanmerking komen, aan te vullen. De Commissie weigerde zulks op grond dat de toepassing van de betrokken monetaire maatregelen in bepaalde gevallen niet tot verstoring van het handelsverkeer leiden. De vennootschap

stelde bij het Hof van Justitie een beroep tot nietigverklaring in.

De Commissie stelde bij exceptie dat het beroep niet-ontvankelijk was, omdat haar weigering om de lijst van voor compensatie in aanmerking komende waren aan te vullen, rechtens geen zelfstandige betekenis had, doch slechts tegen wijziging van een vroegere *verordening* was gericht. Natuurlijke of rechtspersonen kunnen echter uitsluitend opkomen tegen een verordening die hen rechtstreeks raakt. Dit was volgens de Commissie in casu niet het geval omdat bedoelde verordening zich alleen richt tot de Lid-Staten, die worden gemachtigd compenserende bedragen te verlenen of te heffen ten aanzien van producten die door een onbepaald aantal handelaren kunnen worden geïmporteerd of geëxporteerd.

De advocaat-generaal concludeerde tot niet-ontvankelijkheid van het beroep.

Het Hof heeft het beroep, op de door de Commissie en de advocaat-generaal aangevoerde gronden, niet-ontvankelijk verklaard.

Zaak 84/71 - Rundsvlees gelardeerd... met nationale belastingen. Rechtstreekse werking. Prejudiciële beslissing van het Hof.

Italië heft, in strijd met het Verdrag en de gemeenschapsverordeningen, bij de invoer van rundsvlees uit andere Lid-Staten en derde landen een statistiekrecht en een recht voor administratieve diensten.

Een Italiaanse firma die bij importen van rundsvlees in 1966, 1968 en 1969 uit dien hoofde werd aangeslagen, wendde zich dan ook tot de president van de rechtbank te Turijn met het verzoek tegen de Italiaanse minister van Financiën een dwangbevel tot restitutie van het betaalde uit te vaardigen, daar de nationale belastingvoorschriften haars inziens onverenigbaar waren met de gemeenschapsregeling en bijgevolg niet van toepassing waren op de invoer van rundsvlees in Italië.

De president van de rechtbank richtte zich op zijn beurt tot het Hof van Justitie met verzoek om een prejudiciële beslissing over de vraag of de gewraakte heffingen van gelijke werking zijn als een douanerecht (en mitsdien verboden volgens het E.E.G.-Verdrag en de gemeenschapsverordeningen) en zo ja, of hieruit regels voortvloeien die in Italië rechtstreeks toepasselijk zijn.

Het Hof heeft thans een bevestigend antwoord op deze vragen gegeven en daarbij uitgesproken dat de betrokken verordeningen rechtstreeks werken sedert de datum waarop zij van kracht zijn geworden.

Conclusies van de advocaat-generaal

Het Hof van Justitie heeft tevens de conclusies van advocaat-generaal Roemer in twee prejudiciële zaken gehoord.

Tariefposten

Zaak 36/71.

In de eerste zaak heeft het Finanzgericht Hamburg, 5e Kamer, verzocht om uitlegging van verschillende posten van het gemeenschappelijk douanetarief, waaronder melasse en andere suikerafvallen, destillatieafvallen, zetmeelafvallen.

Een Duitse firma die sommige van deze producten uit België had ingevoerd, klaagde zich bij het Finanzgericht, dat de waren die als afvallen bij invoer waren vrijgesteld van rechten, later door de Duitse douane als mengvoeders met een bepaald zetmeel- en vetgehalte werden beschouwd en dienovereenkomstig belast volgens het gemeenschappelijk douanetarief.

Het Finanzgericht stelde het Hof van Justitie de vraag of een waar alleen op grond van haar objectieve gesteldheid — dus afgezien van de wijze van vervaardiging en met name van de vraag of het opzettelijke dan wel niet-opzettelijke mengsels betreft — onder bepaalde tariefposten kan worden ingedeeld.

De advocaat-generaal concludeerde dat voor de indeling van een produkt onder een bepaalde tariefpost de objectieve samenstelling van het produkt de doorslag geeft.

Zaak 80/71 - Sociale zekerheid van migrerende werknemers

Door de « Commission de première instance du Contentieux de la Sécurité Sociale et de la Mutualité sociale agricole de Paris » is aan het Hof een zeer interessante — en ook zeer ingewikkelde — zaak ter prejudiciële beslissing voorgelegd.

Verzoekster voor de Commission de première instance is van Italiaanse nationaliteit en woonachtig in Marokko, waar zij sedert 1930 ruim tien jaar een afhankelijke beroepswerkzaamheid heeft uitgeoefend.

Toentertijd was Marokko een Frans protectoraat, maar volgens het verdrag van Fez van 30 maart 1912 werd het land niet als Frans grondgebied beschouwd, hoewel volgens de dahir van 12 augustus 1913 de Fransen in het protectoraat alle individuele rechten genieten die de Franse wet hun in Frankrijk toekent. Deze dahir bepaalde eveneens dat andere vreemdelingen aldaar dezelfde individuele rechten als Fransen genieten, voor zover zij niet over bijzondere voorrechten beschikken (hetgeen voor Italiaanse onderdanen niet het geval was).

Waarom zover teruggaan? Omdat in Frankrijk in 1965 een wet op de sociale zekerheid verscheen, die voorziet in de mogelijkheid van *vrijwillige ouderdomsverzekering* voor Franse werknemers of gelijkgestelden, die buiten Frans grondgebied werkzaam zijn. Deze mogelijkheid die aanvankelijk alleen voor Fransen gold, kon in strijd worden geacht met de beginselen van gelijke behandeling van de onderdanen van alle Lid-Staten, zoals neergelegd in de gemeenschapsverordeningen inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers.

De gemeenschapsregeling werd dan ook gewijzigd in die zin dat de Franse wet werd uitgebreid tot niet-Fransen, voor zover de beroepswerkzaamheid die aanleiding geeft tot de vrijwillige verzekering onder het Franse stelsel, niet wordt uitgeoefend op Frans grondgebied noch op het grondgebied van de Staat, waarvan de werknemer onderdaan is.

Op grond van een en ander wil nu een Italiaanse werknemster, die heeft gewerkt in Marokko (dus noch in Frankrijk noch in haar geboorteland), in aanmerking komen voor de vrijwillige verzekering volgens de Franse sociale zekerheid. De Franse dienst van sociale zekerheid heeft haar verzoek afgewezen, omdat zij nooit in Frankrijk heeft gewoond noch overeenkomstig de Franse bepalingen gedurende tien jaar aan de Franse wet onderworpen is geweest. Verzoekster zegt wel degelijk aan de Franse wet onderworpen te zijn geweest... in Marokko.

De advocaat-generaal maakt in zijn conclusie onderscheid tussen « de Franse individuele rechten », toegekend aan de door de dahir niet bevoorrechte vreemdelingen, en de aansluiting bij een stelsel van sociale zekerheid, dat onder het administratieve recht valt.

Was betrokkene ooit aangesloten bij de Franse sociale zekerheid in Marokko? En indien zij hiervoor nooit premies heeft betaald, was dan ook aansluiting zonder premiebijdragen mogelijk? Volgens de advocaat-generaal zullen deze vragen eerst door de verwijzende rechter moeten worden beantwoord, voor dat het Hof de gemeenschapsregeling kan uitleggen.

INGEZONDEN

Bevoegdheidsconflicten

Wij ontvingen van Prof. A. Fettweis, Hoogleraar in het Procesrecht aan de Universiteit te Luik, de hieronderstaande bemerkingen betreffende het vonnis der Arrondissementsrechtbank te Brugge in datum van 17 december 1971, dat gepubliceerd werd in de lopende jaargang van het Rechtskundig Weekblad, kolom 1513 tot 1516.

* * *

Het vonnis, uitgesproken door de Arrondissementsrechtbank te Brugge verdient volle goedkeuring om aanvaard te hebben het bevoegdheidsvraagstuk, dat gesteld werd vóór de Rechtbank van Koophandel, op te lossen. Nochtans doet de motivering van deze juiste beslissing een verkeerd begrip blijken van de draagwijdte van art. 855 G.W. :

1) De aanduiding van de bevoegde rechtsmacht die gevorderd wordt van hem die het middel van onbevoegdheid opwerpt, zoals dit vereist is door art. 855 G.W., is een voorwaarde van *ontvankelijkheid der exceptie*. Deze laatste dient onontvankelijk verklaard wanneer de aanwijzing opgelegd door de wet, niet wordt gedaan vanaf het ogenblik waarop het middel wordt voorgebracht.

Het is ten onrechte dat de Arrondissementsrechtbank te Brugge van oordeel is dat de opwerping van onbevoegdheid kan aanvaard worden wanneer de verweerder voor de eerste maal ter zitting van de Arrondissementsrechtbank nauwkeurig aanduidt dat, volgens hem, de Burgerlijke Rechtbank van de procedure zou moeten kennis nemen.

2) Terzake doet de lezing van het gekritiseerd vonnis blijken dat de verweerders op impliciete doch stellige wijze voor de Rechtbank van Koophandel hadden doen gelden dat de Burgerlijke Rechtbank had dienen aangesproken te worden.

Wanneer het behoort de eerbiediging op te leggen van de regel geschreven in art. 855, dient men te vermijden dat zou vervallen worden in een formalisme dat veroordeeld wordt door de geest van de wet.

De partij die een middel van onbevoegdheid opwerpt dient aan te duiden welke rechter zij wel bevoegd acht, maar aan deze eis is voldaan vanaf het ogenblik dat de conclusies toelaten, met zekerheid vast te stellen welk de rechtsmacht is die diende aangesproken te worden. In zoverre dat alle aarzeling zou uitgesloten zijn is het niet vereist dat de aanwijzing van de bevoegde rechter uitdrukkelijk zou geschieden.

In het geval beoordeeld door de Arrondissementsrechtbank te Brugge, liet de aard en het geldelijk belang van de betwisting alsook de motivering zelf van het middel van onbevoegdheid, geen enkele twijfel over.

Wanneer het middel gegrond ware bevonden, was de Rechtbank van verwijzing klaarblijkelijk en zonder mogelijke twijfel, de Burgerlijke Rechtbank.

Naar het mij voorkomt, is het vanaf deze vaststelling dat de Arrondissementsrechtbank de ontvankelijkheid van de exceptie van onbevoegdheid had dienen te aanvaarden.

3) De lezing van de zesde alinea der motieven van het vonnis doet de mening rijzen dat de Rechtbank zich onvoldoende rekenschap geeft van het belangrijk onderscheid dat dient gemaakt te worden tussen de mechanismen ingesteld enerzijds door art. 639 en anderzijds door art. 640. Na te hebben vastgesteld dat de Rechtbank van Koophandel de Arrondissementsrechtbank niet kon vatten van een bevoegdheidsincident opgeworpen door de verweerders zonder de regel te eerbiedigen ingeschreven in art. 855 G.W.,

voegt het vonnis er aan toe dat „dientengevolge de consulaire rechter had dienen, ofwel zelf te beslissen over zijn bevoegdheid, ofwel toepassing te doen van art. 640 (en de verzending te bevelen naar de Arrondissementsrechtbank).

De eerste tak van dit alternatief is onjuist. De Rechtbank van Koophandel kon zelf het bevoegdheidsincident enkel beslechten wanneer dit geldig door de verweerders was opgeworpen en slechts in zover de aanlegger er zich van onthield de verzending te vorderen naar het College der drie Voorzitters (art. 639). In de mate waarin de Rechter ten gronde de onontvankelijkheid van het middel van onbevoegdheid zou hebben aanvaard, omdat het niet voldeed aan de eis van art. 855 G.W., kon hijzelf van amtswege een vraag van materiële bevoegdheid die van publieke orde is, opwerpen maar in deze eventualiteit was de verzending naar de Arrondissementsrechtbank verplicht (art. 640).

MEDEDELINGEN

Bedrijfsvoering met de computer

CNES-SAMSON, Florencestraat 57, 1050 Brussel, telefoon 02/38.60.44, organiseert op 6, 7, 13 en 14 juni in Kortrijk, in samenwerking met het Hoger Instituut voor Bedrijfsmanagement (Vormingsinstituut voor K.M.O.), 't Hooghe, Doorniksesteenweg te Kortrijk, een seminarie over « Bedrijfsvoering met de computer voor top- en middle-management ».

Dit seminarie is bedoeld voor top- en middenkader van ondernemingen die overwegen een computer aan te schaffen of waar de computer pas is ingevoerd.

Belangrijke onderdelen van het programma zijn : inrichting van een computercentrum, beheer van computerprojecten, sociaal-organisatorische aspecten van het computergebruik.

ERRATUM

Bij het programma van het 25e Wetenschappelijk Rechtscongres, dat gepubliceerd werd in het nr. 34 van het Rechtskundig Weekblad, staat als telefoonnummer van het secretariaat aangeduid : 59 64 42 te Brussel.

Dit is een vergissing ; het nummer is 49 64 42.

TIJDSCHRIFTEN

Omnilegie, jaargang 1972 - nr. 2.

Rechtspraak.

Bulletin van de Europese Gemeenschappen, jaargang 1972 - nr. 3.

Eerste deel : Documenten, feiten en studies. — Tweede deel : gemeenschapsactiviteiten in december 1971. — Derde deel : mededelingen, bronnen en referenties.

Weekblad voor privaatrecht, notaris-ambt en registratie, jaargang 1972 - nr. 5169.

Prof. mr. H. A. Dielsma, Nogmaals : Anglo-Amerikaans trustrecht en Nederlands successierecht (I). — Mr. J. P. Verheul, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak : Internationaal Privaatrecht (faillissement) (III). — Ontvangen boeken. — Tijdschriften. — Berichten en mededelingen.

Nr. 5170.

Prof. mr. H. A. Dielsma, Nogmaals : Anglo-Amerikaans trustrecht en Nederlands successierecht (II, slot). — Mr. J. P. Verheul, Overzicht der Nederlandse Rechtspraak : Internationaal Privaatrecht (erkenning en tenuitvoerlegging van vreemde vonnissen) (IV). — Ontvangen boeken. — Tijdschriften. — Rechtsvragenrubriek. — Berichten en mededelingen.

Vennootschappen, Verenigingen en Stichtingen, jaargang 1972 - Band A.

Besluit op de vennootschapsbelasting 1942.

Journal des Tribunaux, jaargang 1972 - nr. 5782.

G. Théry-Monseu, La filiation et la loi française du 3 janvier 1972. — Jurisprudence. — Chronique judiciaire.

Annales de Droit, jaargang 1972 - nr. 1.

E. Cerexhe, La société anonyme européenne. — Chronique bibliographique trimestrielle. — Comptes rendus.

Revue générale des Assurances et des Responsabilités, jaargang 1972 - nr. 4.

Vice. — Entrepreneur. — Règl. gén. — Règles usuelles. — Ayants droit. — Lésion morale. — Procédure. — Res-

pons. — Lois coord. — Assurance. — Divers. — Maladie-invalidité.

Revue du Notariat Belge, jaargang 1972 - nr. 2589.

Raymond Vander Elst, La convention de La Haye du 5 octobre 1961 sur les conflits de lois en matière de forme des dispositions testamentaires. — Revue de la jurisprudence belge. — Bibliographie. — Notariat. — Renseignements divers.

Europees Vervoerrecht, jaargang 1972 - nr. 1.

Air Conventions.

Répertoire Fiscal, jaargang 1972 - nr. 9-10-11.

Georges Dunem, Le traitement fiscal des sociétés ou fonds internationaux de placement, compte tenu des principaux aspects en matière de surveillance administrative et de contrôle des changes. — Législation. — Documentation étrangère comparée internationale. — Documents et références.

Récueil Dalloz Sirey, jaargang 1972 - nr. 14.

Jacques Robert, La querelle des incompatibilités. — Jurisprudence. — Sommaires de jurisprudence. — Législation. — Bibliographie.

Revue Française de Sociologie, jaargang 1971 - n° spécial.

Michel Crozier, Sentiments, organisations et systèmes. — Bernard Cazes, Le pour et le contre. — Georges Lavau, Le système politique et son environnement. — Claude Polin, David Easton, ou les difficultés d'une certaine sociologie politique. — Annick Percheron, Les applications de l'analyse systématique à des cas particuliers. — Bernard-Pierre, Lécluyer et Jean Padioleau, Orientation bibliographique. — Table 1971.

**VLAAMSE JURISTEN,
ABONNEERT U OP**

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD